

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

31e JAARGANG

WOENSDAG 20 NOVEMBER 1946

No. 1541

COMMISSIE VAN REDACTIE:

H. W. Lambers; N. J. Polak; J. Tinbergen;
H. M. H. A. van der Valk; F. de Vries;
J. H. Lubbers (Redacteur-Secretaris).

Assistent-Redacteur: A. de Wit.

Abonnementsprijs van het blad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p.p. in Nederland f26* per jaar. Overzeesche gebiedsdeelen en buitenland f28 per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar. Losse nummers 75 cent.

Administratie: Pieter de Hoopstraat 5, Rotterdam (W).
Telefoon: Redactie 38040, Administratie 38340. Giro 8408

Aangeteekende stukken aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam (W.).

Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Firma H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Tel. 69300, toestel 6).

INHOUD: Blz.

De Nederlandsche eischen door Joh. Brautigam...	767
Conversie van staatsschuld door Prof. Dr. N. J. Polak	769
Ons toekomstig industrieel beleid door Dr. Ir. J. A. W. Muller	772
Overheidsbeheer zonder bureaucratie? door H.-J. Groenevelt	775
De beurscrisis in de Vereenigde Staten door Dr. Th. L. M. Thurlings.....	777
Aanteekening:	
Grootere soepelheid in de Engelsche invoerpolitiek	780
Geld- en kapitaalmarkt	780
Statistieken:	
Bankstaten	781
Stand van 's Rijks Kas	782

DEZER DAGEN

krijgt Nederland te voelen, dat de wegen naar buiten, die het zoekt, alleen toegankelijk zijn bij gedoogen. De eischen — zuiverder gezegd, de vragen — omtrent

Duitschland zijn voor de Groote Vier duidelijk niet urgent. Minister Bevin heeft er geen twijfel aan gelaten, dat Groot-Brittannië reeds genoeg verlies lijdt op het ter bewaking — en exploitatie — toegewezen deel van Duitschland. Het heeft geen behoefte van het eventueel waardevolle af te staan. Groot-Brittannië zit zelf dringend om steenkool verlegen, in eigen land en in Duitschland. De uitvoer van kolen uit West-Duitschland zal dezen winter moeten worden verminderd; Nederland zal wel merken, hoeveel het van de vermindering heeft te dragen. Haast acht men evenmin noodig bij de hervatting van den Nederlandschen handel met Duitschland. Van Engelsche zijde zijn de besprekingen, die hierover in Den Haag zouden worden gehouden, uitgesteld. Hoe kunnen de groote ooms aan het zakgeld van den kleinen neef denken, als men nog twisten moet, wie het groote failliet zal financieren?

De schamele kan alleen respect afdwingen door de properheid in eigen huis. Zijn wij zoover? Het bericht, waarop maanden werd gewacht, is er thans: een basisovereenkomst over het Rijksverband. Zelfs velen van hen, die met den geest der oplossing instemmen, kunnen een gevoel van onbehagen niet onderdrukken. Na maanden vertraging is „in een moordend tempo”, zooals het ergens in de pers — en kennelijk met voldoening — werd uitgedrukt, een besluit gevallen. Zal de mystieke sfeer, waarin het Indië-probleem is behandeld, thans doorlicht worden; zal er tijd en voorlichting voldoende zijn om de consequenties te realiseren? De volksverteenwoordiging zal op de hoogte worden gesteld, aldus de Minister-President, waarop volgt de kenmerkende zinsnede: „De Regeering moge dan echter verwachten, dat de Kamers zoo noodig tot een spoedige behandeling bereid zullen worden gevonden”. Is medewerking in haast het eerste, waaraan de Regeering behoefte heeft?

Mislukking en onzekerheid beide op binnenlandsch terrein. De aardappelprijzen zijn, na vrijlating van handel en verbruik, met ongeveer de helft gestegen. Thans wordt het toezicht hersteld. Een dergelijke opeenvolging heeft het landbouwbeleid reeds eer te zien gegeven. Nog ernstiger dan dit gewankel is het, dat de Regeering in feite slechts tegenwerking ondervindt bij de door haar gevolgde politiek. Het Nederlandsche volk, of men het ziet als producent of consument, reageert op elken maatregel in massa volgens het bekrompenste eigenbelang. De Regeering vermag niet dit te veranderen; eerder bezwijkt zij soms voor dien druk.

Over deze tijdopname, die tot diepen ernst stemt, hangt deze week een floers van rouw. Zes en twintig levens gingen verloren bij een vliegtuigongeluk, ditmaal in ons land. Onder hen gedenken wij twee figuren, wier medewerking ook dit blad ten goede is gekomen: Dr. J. Ridder en Ir. J. Vet. Twee onbaatzuchtige en bezielden mensen ontvielen een land, welks grootste schaarschte is aan hen, die dienstvaardigheid aan verstand paren.

VERSCHENEN:

HET BEVERIDGE-PLAN

SOCIALE VERZEKERING
en daarmee verwante diensten

met een inleiding van Dr. Mr. L. P. van der Does,
204 pag., prijs ingenaaid f 7.10

*In verband met de eerepromotie van
Lord Beveridge bij de Economische
Hoogeschool te Rotterdam, en zijn te
houden lezingen in de groote plaatsen
zeer actueel.*

N. V. UITGEVERS-MIJ.

AE. E. KLUWER, DEVENTER

Verkrijgbaar in den boekhandel

GROOT VERKOOPKANTOOR

in het centrum van het land wenscht haar
Verkooporganisatie ter beschikking

te stellen voor alleenverkoop in Nederland
en eventueel buitenland voor eerste klas
fabrieken in **Voedings- en Genotmiddelen**.
De organisatie is op moderne leest geschoeid
en heeft een speciale afdeling voor reclame
en marktonderzoek. In het bijzonder van
belang voor eerste klas kleinere fabrieken,
waardoor groote besparing mogelijk is en
verbetering van de marktpositie.

Brieven, welke zeer vertrouwelijk behandeld worden,
onder 452, Adv. Bur. v.d. Biggelaar, Kalverstr. 35, A'dam

Italië—Engeland

Firma, kantoor hebbende te Rome en Londen zoekt
verbinding met im-, exporteurs en fabrikanten, om in
beide landen hun belangen te behartigen. Brieven
onder lett. I. N. E. aan Nijgh & Van Ditmar, Den
Haag.



NEDERLANDSCHE
HANDEL-MAATSCHAPPIJ N.V.

Hoofdkantoor: Amsterdam

Kantoren in binnen- en buitenland

ALLE BANK-, EFFECTEN- EN
ASSURANTIEZAKEN

ROTTERDAMSCH
BANKVEREENIGING

200 VESTIGINGEN
IN NEDERLAND

VOLLEDIG

BEHEER

VAN

VERMOGENS

Naaml. Venn.

Hollandsche Belegging- en Beheer-Mij.

Anno 1930

Heerengracht 320 - Amsterdam

Beheer en Adviesgeving
voor

PENSIOENFONDSEN,
STICHTINGEN,
ONDERNEMINGEN
EN PARTICULIEREN

Commissarissen:

Prof. Ir. I. P. de Vooy;

Drs. J. H. Gispén;

Mr. J. E. Scholten.

Directie:

Gerlof Verwey;

Dr. F. Ph. Groeneveld;

A. C. Leeuwenburgh.

R. Mees & Zoonen

Anno 1720

Bankiers & Assurantie-Makelaars

Rotterdam

's-Gravenhage, Delft, Schiedam, Vlaardingen
Amsterdam (alleen Assurantie)

PSYCHOLOGISCH INSTITUUT

o.l.v. Dr. J. Luning Prak
DEN HAAG

Zoowel op kantoren als
fabrieken wordt een spe-
lepele gang van zaken ver-
kregen door toepassing
van de psychologie.

Vraagt inlichtingen

Laan
Copes v. Cattenburch 8
Telefoon 113291

gispen

meubelen en gisolampen

culemborg
amsterdam
rotterdam

Koninklijke
Nederlandsche
Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants
Schiedam

N.V. LEVENSVZERKERING-MIJ.



DE ARNHEM

LEVENSVZERKERING

BOVENBERGSTRAAT 7

ARNHEM

DE NEDERLANDSCHE EISCHEN

Bij het einde van den oorlog, in den roes van de overwinning, was er, tengevolge van de zware vernederingen, die ons volk onderging, de uitgeoefende terreur, de vernieling en roof van have en goed, de gepleegde moorden, uithongering, mishandeling en massadeportaties, een diep geworteld verlangen in ons volk, het den Duitscher betaald te zetten. Hem te laten opkomen voor al de aangerichte schade en hem eens en vooral zijn zucht tot verovering en het neerslaan van andere volkeren, zool niet af te leeren, dan toch onmogelijk te maken.

Niet enkel onder het volk was deze stemming aanwezig. Reeds eerder had de minister van Buitenlandse Zaken in het overzee gevestigde kabinet, de heer Van Kleffens, dit geluid doen hooren. Zijn artikel in „Foreign Affairs” van Juli 1944 ademde dezen geest.

Doch ook de toenmalige Nederlandsche Regeering werd door deze gedachte geleid. Zij schreef:

„Voorts in aanmerking nemende, dat het in het algemeen belang is, dat het Duitschland ééns voor altijd wordt ingeprent, dat agressief optreden geen voordeel brengt, is het mogelijk, dat het Nederlandsche volk, niettegenstaande zijn ingeboren afkeer van elken vorm van gewelddadige verovering, tot de conclusie kan komen, dat, indien in zijn geval eenige belangrijke mate van herstel zijdens den overwerldiger moet geschieden, hiervoor een daartoe geschikt gedeelte van aangrenzend Pruisisch grondgebied aan Nederland dient te worden afgestaan (onder bepaling, dat de Pruisische inwoners door Duitschland worden opgenomen) of op een andere wijze, op een voorloopige of blijvende basis, binnen het gebied en de economische sfeer van Nederland dient te worden gebracht”.

De gedachte aan annexatie was ontstaan. Zij werd door een belangrijk deel van het Nederlandsche volk, „niettegenstaande zijn afkeer van gewelddadige verovering”, grif overgenomen. Al spoedig werden plannen gemaakt, waarin een verlangen tot opeisching van een zeer groot gebied van het vijandelijk land tot uiting kwam onder de leuze: „Duitsch gebied zonder de Duitschers. Neem het land en drijf de autochthone bevolking uit”.

Zoowel over deze gedachte aan annexatie, haar omvang, als over de vraag, wat met de bevolking diende te geschieden, zijn discussies in ons volk gevoerd. Niet echter in een zoodanig formaat, dat werkelijk van een botsing der meeningen kan worden gesproken. De papierbeperking, waaraan de pers was (nog is) onderworpen, de moeilijkheid voor leidinggevende groepen en partijen om in congressen bijeen te komen, zoodeme de alledaagsche zorgen in dezen benarden tijd, zijn hieraan niet vreemd geweest. Maar, ook van een raadplegen van het volk, zooals aanvankelijk het plan van vorige regeeringen schijnt te zijn geweest, is geen sprake geweest.

Het is dus duidelijk, dat er critiek en uitingen van teleurstelling zijn, nu de Regeering vrij laat, na raadpleging van de Volksvertegenwoordiging met gesloten deuren en met de sfeer van geheimzinnigheid, aan de Nederlandsche op het buitenland gerichte politiek onafscheidelijk verbonden, de door haar gestelde eischen openbaar maakte, waarbij de eisch van annexatie vrijwel is prijsgegeven en er enkel een bescheiden verlangen naar grenscorrecties is overgebleven. De gedachte aan schadeloosstelling door land was nu eenmaal bij velen te diep geworteld.

Toch was de annexatiebeweging tanende. Nuchtere overweging van de voor- en nadeelen, aan invoeging van vreemd gebied verbonden, had allengs meer de overtuiging gevestigd, dat de laatste zwaarder wogen

dan de eerste. Immers, indien dit Duitsche land, met enkele miljoenen inwoners, moet bijdragen tot herstel en vermeerdering van de welvaart van het Nederlandsche volk, dan moet een intensieve bebouwing van het land en eveneens een intensieve ontginning van de bodemrijdommen plaats hebben. Doch ook de industrieën, die zich in den loop der tijden rondom de koloniën hebben gevestigd, moeten daartoe worden hersteld en op gang gebracht. Voor een en ander is een enorme hoeveelheid arbeidskracht vereischt, aangevuld met den arbeid van hen, die ten behoeve van de verzorging van deze bevolking en van zichzelf bezig moeten zijn.

Bij uitdrijving van de autochthone bevolking zou Nederland een dermate groot deel van de eigen bevolking in het te annexeren gebied moeten vestigen, dat zelfs in tijden van groote depressie hieraan bij benadering niet zou kunnen worden voldaan.

Hieruit vloeit voort, dat de noodzakelijke arbeid slechts mogelijk is met behulp van de inheemsche bevolking.

Maar dan volgt onmiddellijk het andere bezwaar: moet Nederland een politiek van gebiedsuitbreiding volgen, die een opneming van enkele miljoenen vreemdelingen met zich brengt? Nog wel van het land, waarmede wij in zoo'n zwaren staat van oorlog en vijandschap hebben geleefd? De vraag stellen is haar beantwoorden.

Er zijn evenwel nog andere overwegingen, die het wenschelijk maakten van de gedachte van annexatie af te zien en daarnaast den moed te hebben met enkele zeer matige, doch weloverwogen eischen van schadeloosstelling te volstaan. Zonder in beschouwingen omtrent al deze overwegingen te treden, mogen enkele even worden aangestipt.

De eerste is: pluk veeren van een kikker. En zelfs van een kip zijn er niet meer te halen dan het beest heeft.

De Nederlandsche Regeering te Londen begreep dit destijds reeds zoo goed, dat zij schreef: „De rechtmatige aanspraken, welke andere landen op Duitschland hebben, mede in aanmerking nemende, kan men onmogelijk verwachten, dat Duitschland in staat zal zijn de in Nederland aangerichte schade binnen een redelijk tijdsbestek goed te maken door de overdracht van economisch bezit uit Duitschland naar Nederland. De ondervinding, opgedaan bij het einde van den vorigen oorlog, heeft de moeilijkheden aangetoond, die aan zulk een overdracht vastzitten”.

Hoeveel te meer is dit woord thans waar. Nu er niet alleen een stroom van vorderingen is, veel grooter dan in 1918, maar er, in tegenstelling tot destijds, toen het economisch apparaat van Duitschland nauwelijks geleden had, een zoo hevig verwoest land is, dat het tal van jaren vorderen zal voor en aler er een verdienend apparaat is, in staat tot schulddeging.

Ten tweede: Nederland was voor zijn handel, uitvoeren en dienstverrichting goeddeels op Duitschland aangewezen. Naast het Ruhrgebied juist ook op het links van den Rijn gelegen gebied, waarop de annexatie mede was gericht. Verdrijving van de bevolking van dit gebied naar achterwaarts gelegen land beteekent vermindering van afzetgebied in de toekomst. Gewezen van de verkleinde mogelijkheid van import van dichtbij van tal van artikelen, die, voor ons land en volk onontbeerlijk zijn.

Ten derde: is het raadzaam, deze bevolking uit te wijzen naar midden-Duitschland, waar reeds velen tezaam worden gedreven, hetgeen het herstel bemoeilijkt van een land, waarmede van de omringende landen Nederland economisch het nauwst was saamgeweven, zóó zelfs, dat wij absoluut de grootste klant van Duitschland waren en omgekeerd Duitschland van ons?

Ten vierde, hoewel dit misschien in een economisch tijdschrift minder thuis hoort: is het wenschelijk, een steen des aanstoots te leggen op den weg van handel en verkeer van twee volkeren, die in de toekomst toch weder economisch op elkander zijn aangewezen en als het even kan met elkander in vrede moeten leven?

Het laten vallen van de groote annexatie betreuren wij, om de weergegeven redenen, dus allerminst.

Hoe nu t.a.v. de grenscorrecties?

Het is de vijfde, laatste en minst gewichtige eisch van de Nederlandsche Regeering geworden. Hij wordt gegrond op de volgende overwegingen:

1. Verkorting van de grens; 2. Verbetering van de locale verkeersmogelijkheden; 3. Plaatselijke verbetering van waterstaatkundigen toestand; 4. Verbetering van den sociaal-economischen toestand; 5. Opheffing van plaatselijke misstanden.

In het algemeen behoeft tegen grenscorrecties geen bezwaar te worden gemaakt. Zij kunnen zelfs in vredes-tijd op volkomen vriendschappelijke wijze worden behandeld en tot stand komen. Dan echter zal een dergelijke correctie wel nimmer eenzijdig zijn. Of wel, er wordt naar beide kanten van de grens gecorrigeerd, dan wel de meest begunstigde in landtoewijzing stelt de andere partij op eenigerlei overeen te komen wijze schadeloos. Hier, indien de correctie plaats heeft, geschiedt deze eenzijdig en krijgt den vorm van landtoeëigening als schadeloosstelling. Natuurlijk met al de bezwaren van dien, als het vestigen van een irredenta, met den letterlijk eeuwigen naijver en ruzies, die annexaties voor en na elders in Europa te aanschouwen hebben gegeven en die de geschiedenis hebben beroerd.

En, alhoewel we het gewicht der motieven van de Regeering allerminst willen ontzenuwen, vragen wij ons toch af, of zij opwegen tegen het onmiskenbaar groote nadeel, dat de inlijving van 115.000 Duitschers met zich brengt. Menschen, waarvan het grootste deel zich zal blijven verbonden gevoelen „mit dem groszen Vaterland und seinem Kultur“.

De andere eischen der Regeering dienen de belangen van ons land uitstekend. Bij hun inwilliging kan het herstel en de ontwikkeling van de welvaart hier te lande aanmerkelijk worden gebaat, zonder het herstel van Duitschland ernstig in den weg te treden. In sommig opzicht kan dit laatste er zelfs ook door worden gediend.

Het verlangen, om voor een tijdvak van voorloopig 40 tot 50 jaar de beschikking te verkrijgen over een aantal Duitsche mijnconcessies, ter dekking van de kolenpositie van Nederland, zoowel voor de bestaande als de zich ontwikkelende behoeften, is zeer reëel. Het is tegenover de enorme schade, de groote verwoestingen, wel het minste, dat kon worden gevraagd. Dat de Regeering zich daarbij realiseert, dat meerdere maatregelen voor een goed verloop van deze concessies dienen te worden getroffen, geeft aan, dat zij ook terdege met de Duitsche belangen, bij deze zaak betrokken, heeft rekening gehouden.

De eisch, waarborgen te verkrijgen, dat oneerlijke concurrentie van de Duitsche havens in de toekomst wordt verhinderd, vloeit voort uit de gedachte, dat een nieuwe economische opleving van Duitschland tot stand komt, met een belangrijk overzeesch vervoer en binnenlandsch scheepvaartverkeer ten dienste van Duitschland.

Terecht wordt hierbij herinnerd aan de onereuze Duitsche politiek, om door allerlei listige maatregelen het verkeer van de Nederlandsche en Belgische wateren af te leiden, ten gunste van de Duitsche Noordzeehavens. Spoortarieven, kanaalaanleg met een geraffineerd stelsel van kanaal- en sluisgelden, die werkten als kranen, waren er op gericht de Duitsche wegen te bevoorreen, ten nadeele van den aan- en afvoer

over den Rijn. Havengelden, overslag- en opslag-tarieven speelden daarbij eveneens een rol. Volkomen juist merkt de Regeering op: „dat thans de tijd is aangebroken aan deze onredelijke mededinging voor goed een einde te maken“. Zij meent dan ook, dat „bij verdrag een algemeene formule moet vooropstellen, dat de Duitsche overheid geen kunstmatige maatregelen zal mogen treffen, waardoor het vervoer tusschen het Duitsche binnenland en de Duitsche Noordzeehavens voordeeler gemaakt wordt dan het vervoer naar de Nederlandsche Noordzeehavens“. Voorts geeft zij daarbij diverse maatregelen aan, die terzake dienen te worden getroffen.

Deze eisch verdient toejuicing, zooals het goed doet, dat een tikje wantrouwen bestaat tegen den zondaar, die Duitschland op dit gebied altijd is geweest en die tot uitdrukking komt in de meening, een paar keer herhaald, dat „toezicht moet worden gehouden“ en „Nederland betrokken zal moeten zijn bij de organen, die voor dit doel moeten worden geschapen“.

Met alle, reeds boven uitgesproken waardeering moeten we hier toch de opmerking plaatsen, dat het ons juister en van een breeder standpunt getuigend zou zijn voorgekomen als in tegenstelling tot „Duitsche Noordzeehavens“ niet was gesproken van „Nederlandsche Noordzeehavens“, maar „andere Noordzeehavens“. Ook zouden wij het beter achten, indien niet in het vredesverdrag de verplichting tot onthouding van kunstmatige middelen en oneerlijke concurrentie Duitschland werd opgelegd, doch alle bij de vaart op den Rijn betrokken landen zich bij verdrag tot het achterwege laten van kunstmatige middelen verbonden en Duitschland bij het vredesverdrag verplicht werd, dit verdrag mede te ondertekenen en zich aan contrôle te onderwerpen.

Aan vorengaande eischen is er een toegevoegd met betrekking tot het monetaire regime van Duitschland. Dat lag in de rede. Deze eisch, complement van de vorengaande, dient tot herstel van ons economisch leven, door Nederland in staat te stellen zijn nuttige functie als transitoland en internationaal handelsland te hernemen. Er kan des te minder bezwaar tegen bestaan, omdat, indien de Duitschers de dingen breed genoeg zien, zij zullen moeten erkennen, dat met deze werkzaamheid het Duitsche belang evenzeer wordt gediend als het Nederlandsche. Helaas bestaat gerechte twijfel aan dit gezonde inzicht bij de Duitschers. De noodzakelijkheid van den eisch wordt dan ook in het stuk van de Regeering gestaafd door de handelingen van Duitschland in den achter ons liggenden tijd, waarbij voor de toekomst de niet ongegronde overtuiging wordt uitgesproken, „dat bij de Duitsche autoriteiten, in welke positie zij zich ook zullen bevinden, maar al te zeer de neiging zal bestaan het middel van de contrôle op het buitenlandsche betalingsverkeer eenzijdig in het belang van Duitschland uit te buiten“.

De eerste vier door Nederland gestelde eischen zijn bescheiden. Zij zijn gericht op het herstel van de volkswelvaart en het hernemen van onze taak onder de volkeren. Zij zijn gematigd en reëel. Tegen hun opneming in het vredesverdrag kan in redelijkheid geen bezwaar worden gemaakt.

Opneming in het vredesverdrag!

Dan staan zij op papier, plechtig ondertekend door vriend en voormaligen vijand.

Is daarmee de zaak geregeld?

Allerminst. Verdragen moesten heilige papieren zijn. Hun inhoud onschendbaar. Doch, helaas, ook hier spreekt het verleden, vooral als het Duitschland betreft.

Er zal dus contrôle moeten zijn. Er dienen waar-

borgen voor een behoorlijke naleving te worden getroffen. Hoe de Regeering zich deze contrôle denkt, welke waarborgen zij meent te kunnen vorderen, blijkt uit de nota niet duidelijk, hoewel enkele malen de begrippen worden genoemd en wordt opgemerkt, dat „Nederland zal betrokken moeten worden bij de organen, die voor dit doel moeten worden geschapen”.

Is dat voldoende? De gestelde eischen houden voor Nederland levensbelangen in, die niet on vervuld mogen blijven, maar waarin andere, geallieerde naties, uiteraard door hun mindere afhankelijkheid van de ontwikkeling in het Deutsche land, niet zoo sterk zijn geïnteresseerd. Het is zelfs denkbaar, dat hun belangen t.a.v. Duitsland aan die van de Nederlandsche tegengesteld zijn.

-Daarom missen wij noode, in de gestelde eischen, de uitdrukking van het Nederlandsche verlangen om, als waarborg ter behoorlijke naleving van de getroffen beslissing, te worden belast met het trustschap over een deel van Duitsland, overeenkomstig het bepaalde in art. 75c van het handvest der Vereenigde Naties.

Het zou naast de waarborgen, die het geeft, nuttig zijn, omdat het Nederland invloed verschaft in vraagstukken van herstel en opbouw van West-Duitsland, welk herstel, met vermindering van een ontwikkeling der Deutsche industrie ten dienste van leger en oorlogvoering, ook Nederland voor eigen herleving niet kan ontberen. Hierbij moge er tevens aan worden gedacht, dat, indien Nederland een dergelijke eervolle opdracht te vervullen krijgt en deze zoo uitvoert, dat den wil om algemeene belangen te dienen er uit spreekt, dit op den langen duur tot een groote verbetering in de verhouding tot het West-Duitsche volk moet leiden.

Natuurlijk, een dergelijk trustschap brengt niet enkel voordeelen. Er zijn nadeelen aan verbonden. Allereerst en allerzwaarst: er moet geld in worden gestoken. Geld, dat het arme Nederland niet heeft. Maar, de cost gaet voor de baet uit. En, het is niet alles verlies. Zeker niet, als daardoor de nu gestelde eischen, eenmaal in het vredesverdrag van kracht verklaard, worden geëffectueerd.

JOH. BRAUTIGAM.

CONVERSIE VAN STAATSSCHULD.

Het wetsontwerp tot het aangaan van geldleningen ten laste van het Rijk ter conversie van uitstaandeschuld (Bijl. Hand. Tw. K. 1946-'47 no. 356) behoort tot het tweede bedrijf van de financiële sanering. Het is geen gewoon conversievoorstel, ontsproten aan de omstandigheid, dat de rentestand lager is dan de rentevoet van oudere schuld en dus de gelegenheid gunstig is om een conversietransactie te wagen. De knuppel achter de deur, de hoogstvoordeelige positie, waarin de houder van te converteren staatsobligatiën, die niet aan de conversie deelneemt, door aflossing in jarenlang geblokkeerd geld wordt gebracht, bewijst zulks. De wens, „als onderdeel van de sanering van 's Rijks financiële positie verlichting te brengen in de druk, welken de dienst van de Nationale Schuld op het Rijksbudget uitoefent”, wordt dan ook in de Memorie van Toelichting op het ontwerp vooropgesteld. Die verlichting wordt gezocht in verlaging van de rentelast en vermindering van de aflossingsplicht.

De Minister geeft in de toelichting een globale schets van de conversielening, zoals hij zich die, behoudens onvoorziene gebeurtenissen, voorstelt. Een lening met een looptijd van veertig à vijftig jaar zonder tussentijdse aflossingsplicht, behoudens de bepaling, dat, indien de obligatie een aantal punten onder pari noteert, voor 2 à 2½ pCt. van het aanvankelijk leningbedrag ter beurse

zal moeten worden ingekocht. Bij het vaststellen van de rentevoet zullen de ter kapitaalmarkt geldende voorwaarden worden in acht genomen.

De Memorie van Toelichting geeft motieven aan voor deze tot dusverre ongebruikelijke regeling van de aflossingsplicht. Regelmatige jaarlijkse aflossingen, zoals tot dusverre steeds werden bedongen, zouden weinig effectief blijken. Het enig gevolg van die aflossingen zou zijn, dat regelmatig grote bedragen aan de kapitaalmarkt werden uitgekeerd, en tegelijkertijd ten minste een gelijk bedrag op geld- of kapitaalmarkt zou moeten worden opgenomen. Deze markten zouden dan regelmatig worden „verontrust” door lossingen en herbeleggingen, die van nationaal standpunt overbodig zouden zijn.

Wij komen op deze motivering nader terug, maar willen allereerst opmerken, dat de overgang van de in regelmatige termijnen aflosbare tot de ineens af te lossen lening nog een ander gevolg heeft, nl. de grotere wisselvalligheid van de koers, met name de meerdere gevoeligheid voor wijzigingen in de rentestand.

Zulks blijkt uit de volgende cijfers, ontleend aan Hage's Koerstabellen:

Koerswaarde van 3 pCt. obligatiën bij onderscheiden rentestanden.

Rente-stand	Aflossing in 40 jaarl. termijnen	Aflossing ineens na 40 jaar	Aflossing in 50 jaarl. termijnen	Aflossing ineens na 50 jaar
2½	104	106½	104½	107½
3	100½	100½	100½	100½
3½	97	95	96½	94½
3¾	93½	89½	92½	88½
3¾	90½	85½	89½	83½
4	87½	81¾	86½	79½

Aan de houders van staatsobligatiën, welke wegens haar aflossing in termijnen (voor sommige haar kortere resterende looptijd en voor enkele de daaraan verbonden „belastingfaciliteit”) een zekere mate van koersstabiliteit bezitten, zullen dus nieuwe schuldbrieven worden aangeboden met veel sterkere koerswisselvalligheid. Dit moge voor de grote institutionele beleggers, die op continuïteit van toestroming van kapitaal kunnen rekenen, geen bezwaar zijn; het is uiterst bezwaarlijk voor particuliere beleggers en kleine spaarders, die niet tevoren kunnen weten, of, en zo ja wanneer zij hun beleggingen zullen moeten te gelde maken en op zulk een ogenblik juist een periode van stijgende rentestand, dus van lage koersen kunnen treffen. Voor deze categorie is koersstabiliteit van meer betekenis dan een fractie meer of minder rente.

Een gestaffelde lening, die zoals de 3—3½ pCt. staatslening 1938 gedurende een aantal jaren een lagere en nadien een hogere rentevoet draagt, neemt dit bezwaar niet weg. Wel wordt de koersdaling ingeval van stijging van de rentestand door het vooruitzicht van overgang tot een hogere rentevoet natuurlijk beperkt, effectiever beperkt dan door een inkoop ter beurse onder pari van 2 à 2½ pCt. van de oorspronkelijk uitgegeven schuldbrieven, maar de grotere wisselvalligheid, ingeval de rentestand stijgt boven de voor de toekomst bedongen hogere rentevoet, blijft. Men zie slechts het verloop van hoger rentende fondsen bij verdere stijging van de rentestand en men herinnere zich, dat in 1923—'25 de Staat tegen 6 pCt. heeft moeten lenen

(zie tabel op blz. 770 bovenaan).

Het is dus wel zeer duidelijk, dat deze nieuwe staatsobligatiën tenen male ongeschikt zijn voor hem, wiens belegging tijdelijk van aard is of zou kunnen zijn. Des te bedenkelijker is het, wanneer de Overheid te eigen bate haar dwingende macht gebruikt om degenen, met wie zij in privaatrechtelijke betrekking staat, te nopen tot zodanige wijziging van die betrekking als de wederpartij nimmer uit vrije wil zou hebben gedoogd. Aange-

Koerswaarde van 3½ pCt. obligatiën bij onderscheiden rentestanden.

Rente-stand	Afl. in 30 ¹⁾ jaarl. termijnen	Aflossing ineens na 30 jaar	Afl. in 40 jaarl. termijnen	Aflossing ineens na 40 jaar
3½	100½	100½	100½	100½
3¼	97½	96	97½	95½
4	95	92	94½	90½
4½	92½	88	91½	86½
4¾	90½	84½	88½	82½

¹⁾ Hier is gerekend op 10 jaar met lagere rentevoet, zodat de looptijden van het vorige staatsje met 10 jaar zijn verkort. De koerswaarden hebben dus betrekking op het tijdstip, waarop de hogere rentevoet ingaat. Voordien is de koerswaarde natuurlijk lager.

nomen, dat de bepalingen, die de indirecte dwang inhouden, uit anderen hoofde onontbeerlijk zijn (daarover straks), mag men daarvan dan toch alleen gebruik maken bij een wijziging in de rechtsbetrekking, welke voor de wederpartij aanvaardbaar moet worden geacht.

Wat nu voor de ene wederpartij bij de gegeven marktverhoudingen aanvaardbaar is, brengt een andere categorie grote nadelen. Die ene wederpartij zijn de institutionele beleggers. Zeker, conversie met renteverlaging is hun niet aangenaam. Maar de marktverhouding leidt er nu eenmaal toe en dus hebben zij ze te aanvaarden. Zij hebben hun tarieven er al naar gewijzigd en die tariefwijziging heeft het sparen, verzekeken en beleggen door hun tussenkomst niet afgeschrikt. Integendeel, bij vele verzekeren is het toekomstige verzorgingsbedrag het vaste punt, zodat bij renteverlaging en hogere premietarieven de besparingen de neiging vertonen toe te nemen. Vele institutionele beleggers kunnen dan ook zonder bezwaar de nieuwe, op vaste lange termijn lopende schuldbrieven aanvaarden, zeer zeker tegenover eigen langlopende contracten, zoals vele onder hen die plegen af te sluiten.

De particuliere belegger daarentegen is met deze obligatiën in genen dele gebaat. Dat behoeft na het hiervoren uiteengezette en na mijn artikel: „De kleine belegger” in „E.-S.B.” van 19 Juni 1946, blz. 387-88 geen betoog meer. Wordt hij tot conversie in dit papier gedwongen, dan zal zijn vertrouwen in de Staat als schuldenaar een zware slag krijgen. Hij zal ophouden zijn spaargelden aan de Staat toe te vertrouwen, hij zal wellicht ophouden te sparen. De spaarzin en het vertrouwen in de Overheid zijn bij het Nederlandse volk op het ogenblik al niet zo groot als voorheen; gaat men nu nog op de voorgenomen wijze over het wel en wee van den belegger beschikken, dan gaan beide nog veel verder omlaag. Men kan de spaarzin en het vertrouwen van de particuliere beleggers niet missen naast de collectieve besparingen, die door de institutionele beleggers worden beheerd, want deze laatste bedragen jaarlijks, volgens de Plannota 1947, ongeveer 300 miljoen gulden en de behoefte van de Overheid gaat in de eerstkomende jaren deze som zeker te boven.

Nog uit een ander oogpunt gezien is deze methode van financiële sanering bedenkelijk. De last van deze sanering wordt gelegd op degenen, die toevallig nog bezitters zijn van de ter conversie aan te wijzen staatsschuldbrieven. Bij de monetaire sanering, voorzover die met budgetaire sanering hand in hand gaat, heeft men het blinde toeval niet laten heersen: men heeft de lasten willen herverdelen door heffingen ineens¹⁾. Men moge in sommige kringen de gedachte wekken, dat deze heffingen een roekeloze bejegening en geringschatting van den spaarder inhouden, de onjuistheid van deze gedachte blijkt, zodra men zich de alternatieven voor ogen stelt: de geldvernietiging ten laste van de toevallige bezitters van vlottende middelen of de inflatie ten laste van alle loon- en rentetrekenden en houders van geld en van in geld uitgedrukte vorderingen. De heffingen dienen juist om de lasten naar draagkracht

¹⁾ Vgl. mijn artikel: „Het tweede bedrijf van onze financiële sanering” in „E.-S.B.” van 13 November 1946, blz. 743-44.

om te slaan. Maar de voorgenomen conversie legt de lasten op degenen, die toevallig bepaalde schuldbrieven bezitten.

Doet dat niet iedere conversie? Geenszins. De conversie, die gebruik maakt van veranderde rentestand en de houders der af te lossen stukken de vrije keus laat tussen de nieuwe waarden en aflossing in geld, dat op andere wijze kan worden belegd, legt geen last op die houders. De vrije keuze brengt mede, dat men voorwaarden aanbiedt, welke de houders dienstig zijn. De verlichting van de rentelast voor den schuldenaar is dan een gevolg van de op de marktpositie gebaseerde transactie en daarom is er geen stok achter de deur nodig.

In het onderhavige geval echter is de verlichting van de lasten van rente en amortisatie de beweegreden voor de conversie en wordt iets aangeboden, wat menige houder bij vrije beschikking over het aflossingsbedrag niet zou wensen, daar het hem helemaal niet dient. Hier is een indirecte dwang onontbeerlijk voor het welslagen der operatie, een indirecte dwang, die, bestaande uit blokkering van het aflossingsbedrag voor vijf volle jaren op separate rekening met rentevergoeding à ½ pCt., neerkomt op een depreciatie van 11½ pCt., althans indien de rentevoet der nieuwe lening 3 pCt. bedraagt. Zulk een depreciatie dwingt tot conversie, ook als men die eigenlijk niet wil, want een zo grote koersdaling ondervindt men met de nieuwe stukken pas als de rentestand de 4 pCt. gaat naderen.

De blokkering van het aflossingsbedrag, ingeval conversie niet plaatsvindt, wordt intussen door de Memorie van Toelichting minder als „stok achter de deur” gemotiveerd dan als blokkade ten behoeve van het rechtsherstel en ter voorkoming van monetaire perikelen door het vrijkomen van grote tevoren door belegging gebonden sommen. Het doet vreemd aan, dat, nadat voor lossingsrekeningen, ontstaan uit amortisaties door andere debiteuren, de risico's ten aanzien van het rechtsherstel en van de geldsanering tegen een premie van ½ pCt. zijn aanvaard, nu bij de conversie van de Staat zelve een lossingsrekening met bijzonder langdurige blokkade wordt in het leven geroepen, waarbij men zelfs niet het recht heeft, bepaalde belastingen te voldoen, lijfrenten te kopen en andere betalingen te verrichten, waartoe in het algemeen geblokkeerd tegoed mag worden aangewend.

Toch dient de juistheid van de motivering der blokkade te worden erkend, ook al zou die evenzeer gelden voor andere aflossingen, welke vrijgeving tegen een luttel offer aan het Waarborgfonds Rechtsherstel dan ook menigeen, wien de monetaire sanering ter harte gaat, ten zeerste heeft verbaasd. Dat bij niet-conversie geen aflossing in vrij geld mag volgen, kan worden toegegeven. Maar dat in zulk een geval vijf jaar blokkade tegen ½ pCt. volgt, dat is niet anders te zien dan als een conversiedwang, welke niet door de beugel kan. De monetaire sanering eist dit niet, de budgetaire sanering evenmin, de fiduciaire sanering wordt erdoor in de waagschaal gesteld.

Wat moet de niet-converterende houders van aflosbaar gestelde schuldbrieven dan wel worden aangeboden, wanneer het geen vrij geld kan zijn en ook geen geblokkeerd deposito tegen de lage rentevoet van creditsaldi in rekening-courant?

Deze vraag houdt reeds een antwoord in. Een voor vijf jaar geblokkeerd deposito is geen tegoed in rekening-courant, maar een tegoed voor vijf jaar fixe en behoort dus een rente te dragen, waarvoor men voorschotten voor vijf jaar zonder tussentijdse aflossingsmogelijkheid zou kunnen verkrijgen. De rentevoet voor zulke voorschotten kan het reële rendement van spaarcertificaten niet ver ontlopen, al zal hij iets hoger moeten zijn, gezien de mogelijkheid, spaarcertificaten in vrij geld

om te zetten, terwijl het hier bekeken tegoed vijf jaar lang onoverdraagbaar geblokkeerd blijft. Met een rentevoet van $2\frac{1}{2}$ pCt. voor dit geblokkeerde tegoed naast een van 3 pCt. voor de 40- of 50-jarige lening zou aan de houders der aflosbaar te stellen obligatiën een redelijk alternatief worden gesteld, waardoor zij zich niet over eenzijdige dwang van hun wederpartij te beklagen zouden hebben.

Er is echter nog een alternatief, hetwelk naar onze mening en voor de particuliere beleggers, en voor de Staat-schuldenaar aantrekkelijk moet worden geacht. Dat is een perpetuele lening tegen beweeglijke rentevoet, zoals wij in ons hierboven reeds geciteerde artikel: „De kleine belegger”²⁾ in overweging hebben gegeven.

Wij ontwikkelden daar het denkbeeld, een lening uit te geven, welke rentevoet om de drie of vijf jaar opnieuw wordt vastgesteld op grond van de dan geldende rentestand. Stel, dat de nu beoogde conversie per 1 Maart 1947 plaatsvindt, dan zou de rentevoet van de conversielening slechts tot 29 Februari 1952 vaststaan. Vóór 1 Februari 1952 zou dan moeten worden bepaald, welke rentevoet van 1 Maart 1952 tot 28 Februari 1957 zou gelden, vóór 1 Februari 1957 zou de rentevoet voor de vijfjarige periode 1 Maart 1957 — 28 Februari 1962 worden vastgesteld en zo voort tot het einde der dagen. De vaststelling van de rentevoet voor de komende vijf jaar zou in Januari van een overgangsjaar (i.c. 1952, 1957, 1962, enz.) moeten geschieden op basis van de dan heersende rentestand. Die vaststelling moet plaatsvinden door een onpartijdige instantie naar zoveel mogelijk objectieve maatstaven.

Een onpartijdige commissie van deskundigen is hiervoor zeer zeker samen te stellen. Drie deskundigen zijn voor deze taak genoeg, zij kunnen worden aangewezen door de Verzekeringskamer, door de Vereniging voor den Effectenhandel en door de gezamenlijke economische faculteiten en hogescholen. Objectieve maatstaf voor de bepaling van de rentestand voor staatsleningen is de koers van de staatsobligatiën ter beurze, waaruit deskundigen een reële rentestand vermogen af te leiden. Het zuiverst is meestal het rendement van die lening met een resterende looptijd van meer dan tien jaar, welke schuldbrieven het dichtste bij, doch niet boven pari noteren. Leningen met nog slechts korte looptijd, leningen met notering boven pari en dientengevolge kans op conversie, leningen met notering verre onder pari en derhalve kans op aanzienlijke koersstijging en leningen met bijzondere rechten, zoals belastingfaciliteiten, geven onzuivere beelden van de rentestand. Er zijn altijd noteringen beschikbaar, waaruit de reële rentestand voor staatsfondsen met grote nauwkeurigheid kan worden benaderd.

Zulk een lening met automatisch aanpassende rentevoet heeft voor den belegger het grote voordeel, dat de stukken steeds in de buurt van pari zullen noteren, zodat de houder geen kapitaalverlies van betekenis heeft te duchten, wanneer hij ze te enigertijd zou moeten verkopen. Dat is voor hem belangrijker dan een fractie van een percent meer of minder rente. De rentevoet van de lening zou dus zelfs bepaald kunnen worden op zulk een fractie — bijv. $\frac{1}{8}$ à $\frac{1}{4}$ pCt. — beneden de geconstateerde rentestand, hetgeen de koers niet in ernstige mate afbreuk zou doen, juist wegens de automatische aanpassing bij komende schommelingen in de rentestand en de daarmee samenhangende koersstabiliteit. Het is juist die koersstabiliteit, welke voor de talrijke kleinere beleggers van de grootste betekenis zal zijn.

Voor de Staat ligt het voordeel allereerst bij de hier te berde gebrachte rentereductie. Daarnaast zal hij het in de toekomst als een voordeel ondervinden, dat de lening perpetueel kan zijn, dat generlei amortisatie-

plicht behoeft te worden aangegaan. Immers, de koersstabiliteit verzekert den houder, dat hij te allen tijde zijn hoofdsom kan terugkrijgen van nieuwe spaarders en beleggers, die zeker zullen optreden om zijn plaats te vervullen. Natuurlijk moet de Staat het recht van aflossing hebben, maar voor amortisatieplicht is hier geen reden. De hierboven aan de Memorie van Toelichting ontleende beschouwing over lossingen met gelijktijdige nieuwe leningen stelt de amortisatieplicht voor staatsschuld in het juiste licht. Als derde voordeel zal de Staat ervaren, dat zijn leningcapaciteit aanzienlijk zal zijn vergroot, wanneer naast leningen met aflossingsplicht tegen vaste, ietwat hogere rente, vooral geschikt voor grote beleggers — met name vele institutionele —, ook leningen verschijnen met beweeglijke, enigszins gereduceerde rentevoet, zonder aflossingsplicht, maar met koersstabiliteit, zich geheel lenend voor de behoeften van particuliere beleggers, waarvoor kleinere spaarders. Alles overheersend is daarbij, dat deze laatste categorie met vertrouwen in de Staat wordt vervuld en daardoor tot sparen en beleggen aangemoedigd.

De hier ontwikkelde alternatieve conversie heeft natuurlijk ook enige bezwaren. Allereerst twee technische, daarna een van economische en politieke aard.

Het eerste technische bezwaar betreft de rentereductie. Een fonds, dat altijd, zelfs in beginsel, minder rente geeft dan het peil van de geldende rentestand, is reeds hierdoor gedeprimeerd en noteert dus niet dicht bij pari. Deze gedachte, hoezeer ook voor de hand liggend, zal vermoedelijk niet worden verwerkelijk. De koersstabiliteit zal een zo grote steun voor dit fonds zijn, dat de notering zich boven de op grond van rentevoet en rentestand te berekenen koerswaarde zal verheffen. Dit blijkt thans al duidelijk bij de betrekkelijk kortlopende leningen, die in de nabije aflossing een koersstabiliteit vinden, welke het netto-rendement drukt. Zeker, men kan een klein disagio bij deze lening verwachten, maar men kan daarmee rekening houden door de lening even onder pari uit te geven.

Het tweede technische bezwaar voor een alternatieve conversie, hetzij in het ene, hetzij in het andere type lening, behelst, dat de eenvoudige automatische conversie — behoudens tegenbericht — niet kan worden toegepast en het bankapparaat dus met advies- en aanmeldingswerkzaamheden moet worden lastig gevallen. Wij menen dit bezwaar te kunnen voorbijgaan.

Het economisch-politieke bezwaar lijkt belangrijker. Als de minister van Financiën de alternatieve lening met automatisch aanpassende rentevoet uitschrijft, aanvaardt hij de bij velen bestaande twijfel aan het welslagen van zijn politiek om de rente van staatsleningen laag te houden, in ieder geval niet hooger te doen oplopen dan het huidige niveau. Dit bezwaar komt ons onjuist voor. Door degenen, die deze twijfel koesteren, de gelegenheid te openen, zich tegen de door hen gevreesde rentestijging te dekken, constateert men de twijfel, maar men aanvaardt ze niet. Twijfel bij anderen constateren wil niet zeggen, dat men zelf twijfelt. De twijfel is er, dat is objectief uit velerlei verschijnselen en uitingen waar te nemen. De bewindsman, die tegenover de twijfelmoedigen vertrouwen heeft in de bestendigheid van de lage rentestand voor staatsfondsen, kan juist op grond van dat vertrouwen gerust de beweeglijke rentevoet aanvaarden, want bij laagblijvende rentestand blijft ook de rentevoet der lening laag. De automatische aanpassing heeft het voordeel, dat de belegger in ieder geval gedekt is tegen koersdaling, uit mogelijke stijging van de rentestand voortvloeiend en dat de Staat nimmer hogere rente betaalt dan de geldende rentestand nodig maakt, zodat partijen, met verschillend inzicht in de toekomst, tot vrije wilsovereenstemming kunnen komen.

²⁾ Zie „E.-S.B.” van 19 Juni 1946, blz. 387—88.

Die vrije wilsovereenstemming, zonder ons sympathieke, afkeer en wantrouwen wekkende machtsmiddelen, is nodig, willen de monetaire en budgetaire saneringen door fiduciaire sanering worden aangevuld tot verdere en hopelijk volledige financiële sanering.

p.

ONS TOEKOMSTIG INDUSTRIEEL BELEID.

Wij bezaten vóór den oorlog, als gevolg van de karakteristieke structuur van onze voortbrenging op industrieel gebied en mede in den agrarischen sector, een invoeroverschot, dat naar waarde in het decennium vóór den oorlog gemiddeld f. 440 miljoen per jaar bedroeg en nu zeker niet eenvoudig kan worden afgekap, aangezien een voornaam deel van deze invoerde goederen uiteindelijk onontbeerlijk is voor ons volksbestaan. In deze wijze van voorziening uit buitenlandsche bron zullen door de economische en sociale gevolgen van den oorlog ongetwijfeld aanzienlijke structurele wijzigingen optreden, vooral ook in de verder verwijderde toekomst. Van welken invloed deze wijzigingen zullen zijn, kan zeker niet beoordeeld worden aan de hand van de huidige invoerbehoefte, onder de vigneer van geringe arbeidsproductiviteit en een versterkte behoefte om onze verkeersmiddelen en industriele installaties te brengen op het peil van 1938.

Deze intensieve invoerbehoefte heeft ook slechts tijdelijke beteekenis; voor het doel van ons onderzoek, t.w. een prognose op langeren termijn, is het wellicht van meer belang de invoerbehoefte te begrooten op een tijdstip, waarop onze arbeidsproductiviteit weer normaal geacht mag worden en de directe en meest zichtbare gevolgen van oorlogsgeweld, roof en plundering voor onze industriele apparatuur zijn hersteld. Voor die periode moeten, naar analogie met de begroting van het Centraal Planbureau, minstens twee jaren worden aangenomen. Op dat oogenblik zullen echter, als gevolg van de intensieve behoefte voor het bovengenoemde directe herstel, onze beleggingen in het buitenland vermoedelijk opgeteerd zijn en integendeel aanzienlijke verplichtingen ontstaan zijn, die rente en aflossing eischen.

De invoerbehoeften op langeren termijn.

Voor het begrooten van de na dit tijdstip optredende invoerbehoeften en exportmogelijkheden kunnen deze grootheden in een aantal factoren worden gesplitst, kwalitatief als volgt aan te geven:

1. Het invoersaldo, als gevolg van normaal verbruik en als gevolg van onze productieve mogelijkheden, die structureel weinig zullen afwijken van de vooroorlogsche, zoodat de kwantitatieve waarde van deze factoren, mutatis mutandis, aan onze vooroorlogsche in- en uitvoerstatistiek ontleend kan worden.

2. Een supplementaire behoefte aan bouwmaterialen voor huisvesting en culturele bouwwerken, teneinde den achterstand op dit gebied, die tot sociaal ontoelaatbare spanningen leidt, in te halen. De supplementaire behoefte voor dit doel boven het vooroorlogsche niveau zal minstens 8 tot 10 jaren gelden.

3. De geleidelijke vernieuwing van een deel van de technische industriele productie-apparatuur, die in technisch-economischen zin gedurende de oorlogsjaren aanzienlijk verouderd is. Een zoodanige vernieuwing, die eveneens voor een langere periode te voorzien is, vormt een dringenden eisch in kwalitatieven zin voor het behoud resp. de versterking van onze exportpositie op de afzetmarkten tegen de mededingende landen, die de moderne technische ontwikkeling op den voet volgden.

Tot deze groep van behoeften kan eveneens gerekend

worden het geleidelijk wederom op het vooroorlogsche peil brengen van het motorisch verkeer.

4. De eventuele invoeren voor militaire doeleinden.

In kwantitatieven zin zijn de genoemde factoren als volgt te waardeeren:

De in- en uitvoer van de jaren onmiddellijk aan den oorlog voorafgaande, kwam tot stand als gevolg van onze verbruiksgewoonten en de structuur van onze industriele en agrarische voortbrenging onder de vigneer van een groote schaarschte aan minerale grondstoffen. Voor het overgrote deel zullen de ingevoerde grond- en hulpstoffen naar hoeveelheid wederom gelijk moeten worden aan het vooroorlogsche peil, indien wij onze positie van veredelingsindustrie willen handhaven en een redelijk exportniveau willen bereiken.

Beperking of algeheele afkapping van den invoer zal echter, met het oog op de valutapositie, noodzakelijk zijn voor consumptiegoederen, die voorzien in een min of meer luxe behoefte en gemist kunnen worden, zonder dat vitale volksbelangen ernstig worden geschaad. In hoeverre een dergelijke invoerpolitiek in feite volledig en consequent is te handhaven, moet worden afgewacht, aangezien het zeer wel denkbaar is, dat de buitenlandsche afnemers van onze exportproducten deze wellicht slechts willen en kunnen betalen met de goederen van min of meer luxueuzen aard. Ook aan de exportzijde kan een verhooging van de uitgevoerde hoeveelheden tot stand komen door een overeenkomstige beperking van onderdeelen van het bestaande verbruik.

Indien voor de bestaande productie-apparatuur in den bovenomschreven gedachtengang van elk der goederen van de vooroorlogsche in- en uitvoerstatistiek wordt nagegaan, in hoeverre beperking in het nationaal verbruik redelijk toelaatbaar is, teneinde den invoer te verminderen en den uitvoer te verhoogen; indien verder rekening wordt gehouden met een huidig prijsniveau, dat t.o.v. het vooroorlogsche een index van 198 heeft voor voedingsmiddelen, van 289 voor grondstoffen en van 260 in het algemeen, kan berekend worden, dat het toekomstige invoersaldo uit dezen hoofde, uitgedrukt in huidige waarde, circa f. 280 miljoen per jaar kan bedragen.

Dit bedrag moge gunstig lijken t.o.v. het vooroorlogsche invoersaldo, bij de beoordeeling hiervan mag echter niet uit het oog worden verloren, dat een zoodanig relatief laag saldo het allergunstigste geval voorstelt, onder de bovengenoemde condities, dat de verwezenlijking hiervan een gelijke productiviteit eischt als vóór den oorlog en dat deze gepaard zal gaan met een beperking van de consumptieve mogelijkheden, die per hoofd van bevolking circa 12 pCt. zal bedragen t.o.v. het vooroorlogsche verbruik.

De tweede factor, die van invloed zal zijn op het invoersaldo in de toekomst, is de supplementaire behoefte aan bouwmaterialen t.o.v. de vooroorlogsche periode.

Teneinde den achterstand in te halen zullen gedurende een periode van 8 tot 10 jaren 30.000 woningen per jaar meer gebouwd moeten worden dan vóór den oorlog het geval was, benevens de daarbij behorende utiliteitswerken en de gebouwen voor culturele en sociale doeleinden. De supplementaire behoefte voor dit doel aan materialen, die certijds in ons land niet of niet in voldoende mate geproduceerd werden, zullen bij de verwezenlijking van dit strikt noodzakelijke bouwprogramma f. 260 miljoen per jaar in huidige waarde bedragen en omvatten: kalk, tras, cement, natuursteen, ijzer en staal, lood en loodwerk,

zink en zinkwerk, hout, kunststeen, vlakglas en gedeeltelijk ook hang- en sluitwerk, verfwaren en tegels. In dit verband is tevens te denken aan de aanzienlijke hoeveelheid steenkolen, die benodigd is voor het vervaardigen in eigen land van de supplementaire hoeveelheid bakstenen, dakpannen, gresbuizen en sanitair, welke hoeveelheid steenkolen bij de teleurstellende ontwikkeling van de mijnindustrie vermoedelijk wel niet door nationale productie gedekt kan worden.

De derde factor van beteekenis voor den toekomstigen invoer, waartegenover evenmin een directe exportprestatie staat, is de behoefte aan bedrijfsmiddelen voor de geleidelijke vernieuwing van ons nationale productie-apparaat. Een min of meer exacte begroting van de behoefte aan middelen voor dit doel is moeilijk te geven. Deze dient echter niet onderschat te worden, zeker in de overweging, dat tot deze groep ook gerekend mogen worden de benodigde grond- en hulpstoffen voor het *definitieve* herstel van bruggen en wegen. Een bedrag van f. 20 milliard, uitgedrukt in het huidige prijsniveau, moet zeker wel als minimaal worden gerekend, in overweging nemende de vermindering van de vervangingsinvesteeringen gedurende de oorlogsjaren en de jaren, die onmiddellijk hierop aansloten. Indien wordt aangenomen, dat van de goederen tot deze waarde de helft door nationale arbeidskracht tot stand komt en de andere helft als grond- of hulpstof of als werktuigen en toestellen wordt ingevoerd, en de behoefte over een achttal jaren wordt verdeeld, is hiervoor noodzakelijk minimaal f. 125 miljoen per jaar, welk bedrag nog te verhoogen is met de invoerbehoefte voor het op vooroorlogsch peil brengen en vernieuwen van de motorische verkeersmiddelen, waarvoor, ook wederom bij een spreiding over 8 jaren, circa f. 25 miljoen per jaar noodig is. In totaal is uit dezen hoofde dus een supplementaire invoerbehoefte van minstens f. 150 miljoen per jaar gedurende een acht- à tiental jaren te verwachten.

Wat de behoefte voor militaire doeleinden betreft, in het bijzonder voor de militaire uitrusting, die wij niet kunnen vervaardigen en die uit het buitenland betrokken moet worden, ook deze zullen niet gering zijn en met f. 150 miljoen per jaar zeker niet te hoog worden gesteld.

Voor de vier genoemde factoren gezamenlijk zal het minimale invoersaldo, uitgedrukt in huidige waarde, zonder ingrijpende wijziging van onze productie-apparaat, bij een productiviteit van 100 pCt. van 1938 en een hoofdelijke consumptie van 88 pCt. van dat jaar, bedragen:

1. uit hoofde van gecorrigeerde vroegere verbruiksgewoonten en productiemogelijkheden	f. 280 mln./jaar
2. uit hoofde van supplementaire bouwbehoeften	„ 260 „ „
3. uit hoofde van vernieuwingsbehoeften	„ 150 „ „
4. uit hoofde van militaire doeleinden	„ 150 „ „
	f. 840 mln./jaar

Op de betalingsbalans zou jaarlijks een tekort van tenminste f. 840 miljoen voorkomen, welk bedrag nog te verhoogen is met de rente en aflossing van het in de periode van het directe herstel opgenomen crediet, waartegenover nauwelijks nog compenseerende bronnen met een debetopbrengstwaarde zullen vloeien, zoodat het jaarlijksche deficit op de betalingsbalans vermoedelijk wel semi-permanent f. 1 milliard zou bedragen. Weliswaar kan hier tegenover staan een zekere

herstellerevanantie uit Duitschland; deze prestatie acht het Centraal Planbureau echter van geringe quantitative waarde en in elk geval onzeker.

Uitvoer de eenige oplossing.

Indien naar een afdoend evenwicht in de betalingsbalans wordt gestreefd door vermeerdering van den export tot dit bedrag, zonder ingrijpende wijziging in de structuur en de productiviteit van onze voortbrenging, zou een verdere vermindering van de nationale hoofdelijke consumptiemogelijkheden moeten plaats vinden, die circa 18 pCt. bedraagt; onder het in aanmerking nemen van de reeds eerder berekende vermindering van 12 pCt. bedraagt de consumptiemogelijkheid per hoofd van de bevolking dan slechts 70 pCt. van die van 1938. Het behoeft nauwelijks nog een nader betoog, dat een dergelijke daling van het levenspeil ons vele decennia in onze economische ontwikkeling terug zou plaatsen en in sociaal opzicht onaanvaardbaar geacht moet worden voor een periode van ten minste 10 tot 12 jaren. Dit klemt temeer, omdat een dergelijke intensieve export naar buitenlandsche concurrerende markten, zooals de nota van het Centraal Planbureau zeer terecht opmerkt, gezien de betrekkelijk lage elasticiteit van de vraag naar onze producten, slechts intensief gestimuleerd zal kunnen worden door aanzienlijke prijsverschillen voor onze producten, mede in de wetenschap, dat, ondanks de algemeene schaarschte, alle West-Europesche landen uit valutanood streven naar het vergrooten van hun uitvoer.

Een verbetering van den bovengeschetsten calamiteuzen toestand ware natuurlijk te verkrijgen door een verhooging van de nationale productiviteit. Deze zou echter voor de begroote exportbehoefte, onder handhaving van een gelijk verbruiksniveau als in 1938, niet minder dan 30 pCt. moeten bedragen, en het is niet wel in te zien, hoe met onze huidige industriële apparatuur, zonder ingrijpende wijziging en intensieve uitbreiding van haar potentieel, deze vermeerdering tot stand gebracht zou moeten worden. Een vermeerdering van 30 pCt. van de productiecapaciteit over de geheele linie zou voor de karakteristieke exportartikelen wellicht overeenkomen met een verdubbeling van de voortgebrachte hoeveelheden en men kan zich bezwaarlijk voorstellen, hoe dit technisch mogelijk zou zijn als natuurlijk of geforceerd groeiproces, zelfs niet onder krachtigen invloed van de Overheid.

De bovenstaande quantitative onderzoeking van het effect van een exportpolitiek à outrance toont op overtuigende wijze, dat langs dezen weg alleen nauwelijks een economisch aanvaardbare toestand wordt geschapen en dat het uitsluitend varen op dit kompas sociaal hoogstens toelaatbaar zou zijn, indien geen enkel ander economisch afweermiddel meer rest.

De andere mogelijkheid: weloverwogen industrialisatie.

Een zoodanige consequente toepassing van den slagzin: „Exporteeren of sterven” is ook allerminst het eenig denkbare afweermiddel tegen onzen grooten economischen nood. Het gestelde doel, t.w. het uiteindelijk evenwicht in de betalingsbalans, kan evenzeer worden nagestreefd door tevens den import te beperken. Deze beperking dient dan tot stand te komen door zoo veel mogelijk gebruik te maken van onze eigen minerale grondstoffen en door in de reeks van bewerkingen tusschen oer-grondstof en uiteindelijk verbruiksvoorwerp een zoo groot mogelijk deel in eigen land te verrichten als economisch gewettigd is, in de wetenschap, dat onze arbeidskracht de eenige resteerende welvaartsbron vormt en dat deze dus optimaal benut dient te worden.

Het hiermede aan de orde gestelde probleem van een intensieve industrialisatie in ons land staat ongetwijfeld in het volle licht van de belangstelling. Verwondering moet het echter wekken, dat bij het aantoonen van de wenschelijkheid van een verdere industrialisatie steeds weer de oude motieven naar voren worden gebracht, die wij nu reeds gedurende enkele decennia kennen, en dat niet op voldoende overtuigende wijze naar voren wordt gebracht de bittere noodzaak van een snelle, doelbewuste en intensieve industrialisatie als eenig afweermiddel tegen een ontoelaatbaar laag levensniveau, dat ons onder de huidige omstandigheden zou resten.

Richlijnen en voorwaarden.

Wil een dergelijke industrialisatie afdoende tot het gestelde doel voeren, dan zal zij gebonden moeten zijn aan bepaalde directieven en voorwaarden, die als volgt geformuleerd kunnen worden:

1. Zij dient gericht te zijn op een harmonische en ruime voorziening in de nationale behoeften, tegen lagen kostprijs.

2. Gezien de dringende noodzaak van een sluitende betalingsbalans dient zij in snel tempo verwezenlijkt te worden, volgens een concreet uitgewerkt termijnplan, dat rekening houdt met de opeenvolging van de bedrijfsprocessen, zooals deze door den technischen samenhang van de bewerkingen van oer-grondstof tot verbruiksgoed gegeven zijn.

3. Er zal naar moeten worden gestreefd de leegten in onze industriële voortbrenging, waarvoor geen technisch-economische gronden bestaan, afdoende op te vullen, teneinde een grotere evenwichtigheid in onze nationale voorziening te verkrijgen.

4. Het streven dient erop gericht te zijn, onder volledige garantie van de technische doeltreffendheid der in te voeren bedrijfsprocessen en het erkennen van het beginsel der rationeële arbeidsverdeling, den invoer zooveel mogelijk te beperken tot de oer-grondstoffen, die wij niet bezitten. Onder het in-aanmerking nemen van de verkeerseeconomische ligging van de markten is export dan alleen noodzakelijk om den overblijvendende invoer te compenseren en aan andere verplichtingen van de betalingsbalans te voldoen.

De hieruit voortvloeiende grotere mate van economische zelfstandigheid maakt onze voorziening minder kwetsbaar in perioden van economische verwarring.

5. De industrialisatie dient mede gericht te zijn op een zoo hoog mogelijke benutting van onze nationale minerale grondstoffen. Hoewel ons land in deze een groote schaarschte toont, is toch te overwegen, dat de steen- en bruinkolen, die wij wél bezitten, een uiterst waardevolle grond- en hulpstof vormen. Als grondstof kunnen zij dienen voor een omvangrijke organisch-synthetische industrie, die vooral in de periode tusschen de twee wereldoorlogen elders een geweldige vlucht nam; als hulpstof is zij denkbaar voor vele mogelijkheden van de thermo-chemische, thermo-metallurgische en electrolytische bedrijfsprocessen. Voor beide doeleinden kan zeker niet beweerd worden, dat wij in Nederland alle technisch-economische mogelijkheden volledig benut hebben. Hetzelfde geldt voor het nationale steenzout als grondstof, dat in veel aanzienlijker mate voor het afleiden van natriumverbindingen kan dienen dan tot heden in ons land geschiedde, terwijl tevens te overwegen is de ontginning van anhydriet, dat in onzen bodem voorkomt en kan dienen voor de bereiding van ammoniumsulfaat als meststof, zwavelzuur, cement en gips. Illustratief moge geacht worden, dat, bij een volledige ontwikkeling van de kolen- en steenzoutderivaten-industrie en een volledige toepassing van de mogelijkheden van de organisch-chemische synthese, het niet

ondenkbaar is, dat 30 pCt. van onze industriële arbeidsbevolking haar werkzaamheid in deze én de hiervan afgeleide bedrijfstakken vindt.

6. De moderne ontwikkeling van de techniek stelt in méér dan in eenige andere periode van onze industriële ontwikkeling in staat aanzienlijk bij te dragen tot verheffing van het welvaartspeil. Een verdere industrialisatie dient de moderne technische mogelijkheden volledig dienstbaar te maken aan het welvaartsstreven. In de eerste plaats is in dit verband te denken aan een technische combinatie van bedrijfsprocessen, mede onder volledige benutting van het nevenproduct van het eene proces als uitgangproduct voor het volgende proces, waardoor een rationeel gebruik van productiefactoren tot stand komt en een lage kostprijs ontstaat. Eén der kenmerkende voorbeelden van een dergelijke combinatie is de rationeële synthese van kracht- en warmteverbruik.

Vervolgens is elke moderne technische bereidingswijze op haar nationaal-economische waarde te toetsen. In dit verband ware het; om slechts een enkel voorbeeld aan te stippen, van urgent belang de in Rusland toegepaste methode van ondergrondse vergassing op haar technisch-economische mérites te toetsen voor onze steenkolen en bruinkolen en de daarmee gepaard gaande energieproductie en -benutting.

Systematische onderzoekingen inzake de moderne technische mogelijkheden toonen aan, dat op deze wijze opvallende economische resultaten bereikt kunnen worden, zóó aanzienlijk, dat het probleem van de technisch-economisch optimale capaciteit, dat bij onze beperkte nationale afzetmarkt steeds een ernstig betelsel vormde voor het in Nederland aanvangen van verschillende bedrijfsprocessen, in een geheel gewijzigd en veel gunstiger licht kan verschijnen.

7. In de overweging, dat de arbeidskracht en vooral de geschoolde arbeidskracht schaarsch is, voorloepig vermoedelijk ook schaarsch zal blijven en bovendien in een doelmatig geleid economisch stelsel steeds het criterium voor een hooge productiviteit zal vormen, moet bij de verdere industrialisatie voorkeur worden verleend aan die bedrijfsprocessen, waarbij de jaarlijksche opbrengstwaarde per arbeider, na aftrek van de nog noodzakelijk voor dit proces in te voeren grond- en hulpstoffen, een hoogste waarde vormt.

8. De toekomstige toulunie met België kan een concreet industrialisatieprogramma beïnvloeden, doordat het afzetgebied van de nationale productie-installaties vergroot kan worden, voornamelijk voor die producten, die België niet zelf vervaardigt. Voor die bedrijfstakken echter, waarbij de Belgische productie-installaties als technisch verouderd te beschouwen zijn en waarvan de voortbrenging in een bestaande of nog te installeren eigen productie-inrichting meer rationeel kan geschieden — en dit geval zal zich veelvuldig kunnen voordoen —, mag de betekenis van een toulunie met België niet worden overschat, hoe wenschelijk zij ook overigens mag worden geacht als symptoom van den wil tot een eerste internationale economische samenwerking. Naar schrijvers meening dient het nationale consumptiebelang, inzake een rationeële voorziening, steeds de voorkeur te hebben.

Het is nauwelijks te ontkennen, dat een intensieve en snelle verdere industrialisatie van ons land het eenige werkzame middel vormt tot een afdoenden afweer van het onnoodig lage levenspeil, dat ons volk in de toekomst bedreigt. Om een dergelijke industrialisatie in het vereischte tempo en in de vereischte mate te verwezenlijken, zal geenszins volstaan kunnen worden met het opstellen van een lijst van de bedrijfstakken, waarvoor de intensivering wenschelijk is, teneinde de her en der optredende particuliere initiatie-

ven in dit schema te passen, ook al gaat dit gepaard met een propaganda inzake een algemeene industrialisatie-noodzaak. Een dergelijke handelwijze brengt het gevaar van een technisch onharmonische ontwikkeling met zich mede, die bovendien vermoedelijk niet tijdig genoeg tot stand zou komen.

Het zal veeleer noodzakelijk zijn een zeer concreet en doelbewust industrialisatieplan op te stellen — zooals andere landen dit reeds eerder deden —, waarvan de ontwikkeling gebonden is aan een tijdschema en waarvoor de problemen, gesteld door het verkrijgen van de arbeidskrachten, de financiële en andere middelen terdege moeten worden overwogen.

Gezien de noodlottige ontwikkeling, die zonder een ingrijpende intensivering van ons nationaal productie-potentieel voor ons welvaartspeil te verwachten is, moet het verwondering wekken, dat een dergelijk evenwichtig en harmonisch algemeen plan tot op heden nog niet werd opgesteld. Dit moet des te meer verwondering wekken in een tijd, nu van vele zijden de noodzaak van een geleide economie krachtig naar voren wordt gebracht, nu over deze wijze van economische voorziening talloze diepzinnige en uitvoerige theoretische verhandelingen verschijnen, terwijl toch een doelbewuste en concrete prognose van ons industrieel voortbrengingsvermogen één der eerste en meest fundamentele uitgangspunten vormt in de praktijk van een geleid economisch stelsel.

De vaststelling, dat wij in het verleden, evenmin als in het heden, erin slaagden de armoede, de ellende en de onrechtvaardige verdeling uit te schakelen in een wereld, waarin ieder, dank zij de ontwikkeling van de moderne techniek, in overvloed zou kunnen leven, moet tot ernstig nadenken stemmen en den meest stimulerenden prikkel vormen om in eendrachtige en openlijke samenwerking naar een betere welvaarts-synthese te streven.

Alleen dan zal ons volk weten, waarvoor het werkt en waarnaar het streeft, en dan zal het ook bereid gevonden worden de noodzakelijke en tijdelijke offers voor dit hoogere doel te brengen.

Dr. Ir. J. A. W. MULLER.

OVERHEIDSBEHEER ZONDER BUREAUCRATIE ?

De directie van de „General Motors” heeft onlangs het plan verworpen, om de reusachtige Buick motoren-fabriek in Melrose Park, Illinois, waarin gedurende den oorlog vliegtuigmotoren werden vervaardigd, over te nemen. Haar motief was, dat een onderneming, welke meer dan 5 à 6.000 werknemers telde, te groot was om als eenheid doelmatig te kunnen worden bestuurd. Het stafapparaat van de leiding zou daartoe te omvangrijk moeten zijn en er zouden zooveel schakels zijn tusschen de hoofdleiding en de eigenlijke uitvoering, dat de directie van de onderneming niet meer zou weten, wat er precies gebeurde.

Dit feit op zichzelf mag misschien iets bijzonders schijnen in het land van de „big business”, waar ondernemingen van 10.000 en meer arbeiders geen abnormaal verschijnsel zijn. Men is evenwel gedurende de laatste jaren tot het inzicht gekomen, dat voor instructie en informatie, voor leiding en controle bij dergelijke mammoet-ondernemingen vele functionarissen noodig zijn en een omvangrijke papierstroom, welke vele schijven moet passeeren. Hierdoor ontstaat een dusdanige vertraging, dat het zeer de vraag is, of deze ondernemingen nog wel efficiënt werken.

Traagheid en inefficiency, veroorzaakt door verbrekking van de subalterne leiding, gepaard gaande met

een groote hoeveelheid paperassen, zijn de algemeene kenmerken van „bureaucratie”, een verschijnsel, dat in het bijzonder aan het overheidsapparaat wordt toegeschreven. Tusschen het karakter van overheidsdiensten en zeer groote particuliere instellingen bestaat evenwel niet zoo'n wezenlijk verschil, hetgeen reeds in 1929 door Mr. J. Alingh Prins werd opgemerkt¹⁾.

Nu zou men hieruit kunnen concludereen, zooals de directie van de „General Motors” blijkbaar deed, dat het oprichten of instandhouden van zeer groote ondernemingen uit economische overwegingen niet langer wenschelijk is. En voorts, dat van het overheidsapparaat, dat nu eenmaal noodzakelijkerwijs zeer groot moet zijn, niet kan worden verwacht, dat het op den optimalen productie-omvang functioneert).

Opmerkelijk is in dit verband, dat bij het aanbrengen van structuurveranderingen in de organisatie van het overheidsapparaat in het verleden slechts „bezuiniging” het oogmerk is geweest en er nooit sprake was van een doelbewust streven naar efficiency. En het ziet er niet naar uit, dat dit bij de komende structuurveranderingen wél het geval zal zijn, ondanks de veelbelovende woorden, die daarover met name door onzen minister van Financiën ongeveer een jaar geleden werden gesproken.

Is bureaucratie onvermijdelijk?

De vraag is evenwel, of deze bureaucratie van het overheidsapparaat inderdaad onvermijdelijk is. De verklaringen, welke van de gebreken van het ambtelijk beheer worden gegeven, geven op deze vraag geen antwoord.

Er is gezegd, dat het bestuursapparaat ondoelmatig functioneert, omdat het gedurende en na den oorlog werd opgebouwd en uitgebreid met tal van vreemde krachten, die onbekend waren met de ambtelijke sfeer en derhalve geen volwaardige prestaties konden leveren. Dit argument is echter vrij zwak, als men bedenkt, dat deze „vreemde” personen voor een belangrijk deel afkomstig waren uit het particuliere bedrijfsleven, waarin op zijn minst eveneens naar efficiency wordt gestreefd, zoodat het juist deze personen zouden zijn, die aan de verwezenlijking daarvan zouden kunnen medewerken. We hebben daarentegen gezien, dat het in het bijzonder de met deze personen geformeerde nieuwe diensten waren (Rijksbureaux, distributieorganen e.d.), die het meest met het bedrijfsleven in aanraking kwamen en waarover de meeste klachten over het inefficiënt functioneeren werden uitgebracht.

Dan werd aangevoerd, dat bij het overheidsapparaat, anders dan in het bedrijfsleven, het middel ontbreekt om de waarde van de verrichte prestaties kwantitatief te meten, waardoor de wetenschappelijke methoden tot verbetering van het beheer en de controle op de efficiency bij het overheidsapparaat niet kunnen worden toegepast. Dit verklaart echter niet, waarom dan groote ondernemingen, waar deze prestatie-meting wel kan plaatsvinden, ondanks toepassing van wetenschappelijke beheersmethoden toch gekenmerkt worden door bureaucratie.

Dr. Winsemius, aan wien wij een interessante studie over „De opbouw van het bestuursapparaat” danken, heeft onlangs in een tweetal artikelen²⁾ de verklaring gezocht in het feit, dat bij het overheidsapparaat de kwantiteit volkomen ondergeschikt wordt gemaakt aan de kwaliteit en hij meent, dat slechts voor een deel verbetering kan worden verkregen door een prestatiecontrole op sommige organisatorische onderdeelen.

Mr. Alingh Prins voerde, behalve dit kwaliteitsargu-

¹⁾ „In hoeverre is efficiency mogelijk bij overheidsbeheer?” door Mr. J. Alingh Prins, Efficiencydagen 1929.

²⁾ Zie ook H. J. Groenevelt: „Bezuiniging op overheidsuitgaven” in „E.-S.B.” van 7 Augustus 1946.

³⁾ In „Organisatie en Efficiency”, Mei 1946 en „Tijdschrift voor Interne Bedrijfsorganisatie”, Juni 1946.

ment, nog aan, dat een prikkel tot „zuinig” beheer ontbreekt, omdat geen persoonlijk belang bestaat en voorts, dat de leiding van een overheidsinstelling veelal berust bij deskundigen, die op een bepaald gebied wel zekere bekwaamheden bezitten, maar die de specifieke eigenschappen missen, welke voor een doelmatig beheer noodig zijn.

In al deze argumenten steekt wel een zekere grond van waarheid, maar ze betreffen slechts de symptomen en niet de eigenlijke kwaal. De conclusie, welke derhalve moet worden getrokken; is, dat waar mogelijk wel gestreefd kan worden naar een zoo groot mogelijke efficiency in individueele handelingen, doch dat een volkomen economisch-rationeele wijze van uitvoering, zooals deze in het bedrijfsleven kan worden bereikt, van het overheidsapparaat in zijn geheel nooit kan worden geëischt. Een conclusie, welke hoogst onbevredigend is.

De gebreken van het overheidsapparaat.

De tijd schijnt echter rijp, dat tot de kern van het vraagstuk doorgedrongen kan worden, welke gelegen is in de organische structuur van het overheidsapparaat. Een bekend Amerikaansch organisatiedeskundige, Dr. H. A. Hopf, verklaarde niet lang geleden⁴⁾, dat het toch eigenlijk zeer betreurenswaardig is, dat de hedendaagsche mensch, na een duizendjarige ervaring in de oplossing van organisatorische problemen, nog niet in staat is geweest om een algemeene organisatietheorie te ontwikkelen, die de hoogste doelstellingen van onze beschaving zou kunnen bevorderen. Daardoor wordt iedere organisatievorm steeds opnieuw gekoninkmarkt door een meerdere of mindere mate van improprietat.

De algemeene gebreken, waaraan de organisatie van de Overheid daardoor mank gaat, zijn van drieërlei aard.

1e. De organische structuur draagt te zeer een persoonlijk karakter. Het duidelijkst komt dit tot uiting bij bestuurswisselingen, waarbij een nieuwe functionaris dikwijls naar eigen inzicht tal van reorganisaties tot stand brengt. Ook zien we veelal, hoe een nieuwe functionaris, die zonder een duidelijk omschreven taak wordt aangesteld, in korten tijd een geheel nieuwen dienst om zich heen creëert.

Een organisatie mag zeker nooit zoodanig verstarren, dat zij haar dynamische karakter verliest. Zij moet steeds blijven en kunnen blijven groeien, zij het niet in grootte, dan toch met haar tijd mee. Maar deze groei moet harmonisch zijn en mag nooit met schokken plaats vinden, als gevolg van de intuïtieve inzichten van individueele functionarissen, waarbij de structuur volkomen kan worden gewijzigd. Het schema van de structuur moet als het ware het skelet van de organisatie zijn, dat door onpartijdige deskundigen wordt opgebouwd en daarna niet meer mag worden gewijzigd.

2e. Bij het overheidsapparaat wordt geen onderscheid gemaakt tusschen politiek en bestuur. Dr. Winsemius wijst er op, dat ieder ambtenaar bij de uitvoering van zijn beleid steeds geremd wordt door de mogelijkheid van de vraag in de kamer „Is het den Minister bekend...?”

De veel gelezen en geprezen Engelsche organisatiedeskundige kolonel L. Urwick roert in een voortreffelijke uiteenzetting over organisatie⁵⁾ dit punt eveneens aan. „It is not government which is inefficient, but forms of organization which fail to distinguish between planning and performance, between political and administrative processes”.

Overigens was het in ons land reeds de Bezuinigingscommissie, welke in een brief aan de Regeering van

28 Juni 1929 met veel omhaal van woorden zei: „Ligt, voor wie zich van dezen toestand rekenschap geeft, niet de gevolgtrekking voor de hand, dat het zaak is om in de toekomst een scheiding te maken tusschen politiek verantwoordelijke bewindslieden en bewindslieden, die uitsluitend voor den goeden gang van zaken in een reeds bestaanden tak van staatsdienst verantwoordelijk mogen worden gesteld?”

En persoonlijk is mij een geval bekend, hoe een organisatiedeskundige verzocht werd zich niet bezig te houden met de organische structuur van een zeer belangrijk onderdeel van het overheidsapparaat, waarin hij een aantal gebreken meende te constateeren, aangezien dit tot het terrein van de „hoogere politiek” behoorde.

Zeker is, dat in die deelen van het overheidsapparaat, waarmede de politiek zich weinig of niet bezig houdt, bijv. de Posterijen, een vrij groote mate van doelmatigheid in de uitvoering kan worden geconstateerd.

3e. De organische structuur komt niet overeen met die van een organisme. De natuur geeft ons een oneindig aantal voorbeelden van organismen, die op een volkomen harmonische wijze zijn samengesteld uit verschillende organen, die ieder een zelfstandige functie hebben. Tot dusver is men er niet in geslaagd om de wetten, welke de groei van deze organismen bepalen, op te sporen en toe te passen op organisaties, welke door den mensch zijn tot stand gebracht.

Nu is de grondslag van de groei van een organisme de deeling, met name de celdeeling. Bij de groei van een organisatie is deze deeling nauwelijks voorgekomen, hetgeen tot gevolg heeft gehad, dat vele organisaties als „eenheid” zijn blijven doorgroeien tot ver boven het punt, waarop zij nog doelmatig konden worden bestuurd.

Is het niet merkwaardig, dat juist in een tijd van atoomsplitsing het wetenschappelijke organisatorische denken zich met deze deeling is gaan bezighouden. In het verslag van de „48th Oxford Management Conference” komt de volgende opmerking voor: „Mr. Ord believes in splitting very large organizations into smaller, self-contained units”⁶⁾. De directie van de „General Motors” schijnt te meenen, dat deze niet grooter dan 5 à 6.000 arbeiders mogen zijn. Urwick gaat echter veel verder. Hij beweert, dat zijn studie hem geleid heeft tot de conclusie, dat de grootst denkbare organisatie, welke als een afzonderlijke eenheid kan worden bestuurd, niet grooter mag zijn dan ca. 1.000 personen. Wil zij daarboven nog groeien en doelmatig blijven functioneeren, dan moet zij zich deelen en bestuurd worden als een „formatie” van zelfstandige eenheden. Dat dit in den regel niet gebeurt, is dan de oorzaak van de bureaucratie, de traagheid en inefficiency van overheidsorganen en groote ondernemingen.

Conclusie.

Men zou kunnen aanvoeren, dat deze deeling bij tal van overheidsorganen wel degelijk is toegepast, en dan kunnen wijzen op tal van afzonderlijke en regionale diensten. Doch dit is slechts een schijnbare deeling. Men schermt in overheidskringen graag met het begrip „decentralisatie”, zonder dat dit eenig ander resultaat oplevert dan een gedeeltelijke decentralisatie op de uitvoering. Dr. Winsemius wijst reeds op de opstuwung van de verantwoordelijkheid naar boven, welke door de leidende functionarissen zelf in de hand wordt gewerkt. En de talrijke instructies en regelingen, waarbij de beslissingsbevoegdheden over tal van ondergeschikte vraagstukken in handen van de centrale organen worden gelegd, zijn er om dit te bewijzen.

De traagheid van het ambtelijke apparaat is zeker geen gevolg van de traagheid van de uitvoerende ambtenaren en in het minst van de leidende functionarissen. Deze zijn integendeel zoo overstelpt met werk, dat zij

⁴⁾ „Organization, Executive Capacity and Progress”, door Dr. Harry Arthur Hopf.

⁵⁾ „Patterns of Organization”, door L. Urwick.

⁶⁾ „Industry Illustrated”, Mei 1946.

wel van 's morgens vroeg tot 's avonds laat kunnen werken, zonder desondanks ooit door den stapel heen te komen. En wanneer deze verantwoordelijke functionarissen, die de beslissing tot verbeteringen kunnen nemen, gewezen worden op gebreken in de organisatie, dan moet onvermijdelijk hun antwoord zijn, dat zij tot hun spijt voor de bestudeering van het probleem geen tijd hebben. Vandaar, dat de meest noodzakelijke reorganisaties dikwijls slechts kunnen worden aangebracht door nieuwe functionarissen, voordat ook zij worden meegesleurd in de vicieuze papiermolen van Nederland's bestuursapparaat. En wanneer er niet spoedig een doeltreffende oplossing komt, dan zullen we weer de tragedie van de pijnlijke en onlogische „bezuiniging” zien opvoeren.

Dat een groote organisatie wel degelijk zoodanig kan worden opgebouwd, dat zij doelmatig en efficiënt functioneert, bewijst de „Tennessee Valley Authority”, waaraan in Nederland nog veel te weinig aandacht wordt besteed. De voorzitter van dit lichaam, David E. Lilienthal, heeft eens gezegd: „There are all kinds of politics; specialists and administrators should see that they keep out of all varieties”.

Geen politiek dus in het bestuur, is in het kort de conclusie, waartoe wij komen, geen persoonlijke inmenging meer in den opbouw van de structuur van de organisatie en een zeer groote mate van volledige delegering van zelfstandigheid en verantwoordelijkheid aan hoofden van afzonderlijke eenheden. Wanneer dit bereikt wordt, dan is zelfs overheidsbeheer zonder bureaucratie mogelijk.

H. J. GROENEVELT.

DE BEURSCRISIS IN DE VERENIGDE STATEN.

Inleiding.

In het „Federal Reserve Bulletin” van Augustus 1946 werd opgemerkt: „on the first anniversary of the war's end inflationary pressures still dominate the economic situation”. Deze aflevering had ternauwernood de Europese lezers bereikt, toen de dagbladen melding maakten van een ernstige koersdaling op de New-Yorksche beurs. Zeer spoedig daarna gingen stemmen op, die spraken van een definitieve conjuncturomslag of van de inleidende verschijnselen daartoe¹⁾. Sommigen, die achter het economische gebeuren een of andere magische kracht veronderstellen, constateerden reeds een nieuwe regelmaat in de opeenvolging van crises, een regelmaat, welke een periode van 8 à 9 jaar zou hebben, 1920, 1929, 1937, 1946. Wie nader op de hoogte was van de recente ontwikkeling in de Verenigde Staten, kon wijzen op een publicatie als die van J. M. Clark, „Strategic factors in business cycles” (New-York 1935), waarin aanmerkelijk kortere conjunctuurgolven daar te lande worden aangewezen, doch de gedachte, dat opnieuw een ernstige crisis zich voltrekt, als in de genoemde jaren, kon ook hij niet onmiddellijk ter zijde schuiven. Zelfs laat zich — ons inziens — met overtuiging verdedigen, dat opnieuw een ernstige depressie in de Verenigde Staten voor de deur staat.

De toekomst voorspellen is den economist nu eenmaal niet gegeven, de tijd zal moeten leren, of de hange verwachting gemotiveerd is gebleken, doch wel kan een nader onderzoek naar de oorzaken van de recente omslag leiden tot verdieping van ons inzicht omtrent hetgeen van de toekomst verwacht kan worden, terwijl een vergelijking met vroegere crisisjaren aan ons oordeel meer achtergrond kan geven.

De aard en de oorzaken van de laatste beurscrisis.

In Nederland, dat veel kapitaal in de Verenigde Sta-

¹⁾ „Another 1929?” in „The Economist”, 14 September 1946.

ten heeft belegd, is de belangstelling voor de gebeurtenissen in Wallstreet wel zeer groot, begrijpelijk reeds, als men let op het belang der beleggers bij de voorgenomen liquidatie van overheidswege van ons Amerikaans effectenbezit, en op dat, gelegen in de nu wel zeer ongelukkig gekozen peildatum voor de Vermogensaanwasbelasting.

Wallstreet geeft inderdaad alle redenen tot belangstelling. Sinds het einde van Augustus schijnt een definitieve ommekeer in de New-Yorksche noteringen te zijn gekomen. De hausse, welke reeds in 1942 inzette, in Mei 1946 haar hoogtepunt bereikte, waarna zij geleidelijk verzwakte, heeft plaats gemaakt voor een krachtige en, zij het met enige onderbrekingen, voortgezette koersdaling. Men kan dit nagaan in onderstaand staatje, voorstellend Standard & Poor's wekelijks indexcijfer (basis 1935-'39 = 100) voor aandelen.

		354	20	20	402
		„industrials”	sporen	„utilities”	aandelen
19 Mei	1946	163,2	163,3	132,3	158,7
21 Augustus	1946	150,9	149,2	125,3	146,9
28 Augustus	1946	142,6	138,0	119,8	138,9
4 September	1946	131,8	123,7	110,9	128,2
11 September	1946	127,7	121,9	109,9	124,8
18 September	1946	126,3	116,0	109,2	123,2
25 September	1946	129,3	114,5	108,7	125,4
2 October	1946	128,9	112,5	109,0	125,1
9 October	1946	121,1	104,0	104,3	117,8
16 October	1946	130,8	115,2	110,1	126,8
23 October	1946	126,5	110,1	107,8	122,9
30 October	1946	122,1	109,1	104,8	118,0

Een koersdaling ter beurze voltrekt zich zelden of nooit over het gehele front in gelijke mate. Bovenstaande indices laten reeds een zekere divergentie zien, doch van de andere kant verbergen zij ook weer een aantal typische verschillen. Binnen de groep der „industrials” reageerde de ene groep van aandelen geheel anders dan de andere. De automobiellindustrie werd zeer gevoelig getroffen. De daling der mijnbouwaandelen, welke weinig onderdeel voor die der automobielfondsen, valt uit bovenstaande indices evenmin af te lezen.

Ook het verschil tussen de „goede” en „slechte” spoorwegen blijft verborgen. Dat alles neemt niet weg, dat de grootte van de daling in de indexcijfers wel een aanwijzing is, dat de koersdaling (gelijk uit anderen hoofde eveneens bekend is) een algemeen karakter draagt.

Medio Augustus jl. verscheen in dit blad een artikel van Dr. J. Kaufman, waarin deze een exposé gaf van de inflatie- en deflatietendenzen, welke in de Verenigde Staten bestaan, en waarbij schrijver tot de conclusie kwam, dat de inflatietendenzen vooralsnog de overhand zouden hebben²⁾. Kort daarna werd de lezer echter geconfronteerd met de werkelijkheid van een aanhoudende koersdaling in New-York. De vraag rijst, aan welke oorzaken de crisis moet worden toegeschreven en van welke duur en intensiteit de baisse ter beurze zal zijn, en of zij tot een algemeene depressie zal leiden.

Er werden in de financiële pers een aantal factoren naar voren gebracht, welke „men” als de oorzaak van de koersval wenste aan te merken. De weifelende houding van de Amerikaanse Regering ten aanzien van haar economische politiek (vooral t.a.v. een eventuele hervatting van de prijsbeheersing), zou dermate grote onzekerheid teweeg brengen, dat de investeringslust ondermijnd raakt. Ook politieke onzekerheid, in het bijzonder de angst voor een nieuwe oorlog, en de aarzelende houding ten opzichte van de buitenlandse politiek zou het licht geëmotioneerde Amerikaanse publiek van de kook hebben gebracht. Wij ontkennen niet, dat deze factoren in een overigens reeds kwetsbare economische situatie ernstige gevolgen kunnen hebben, doch dan blijft toch nog te onderzoeken, of en in hoeverre de situatie

²⁾ Zie „Inflatie- en deflatietendenzen in de Vereenigde Staten” door Dr. J. Kaufman in „E.-S.B.” van 14 Augustus 1946, blz. 526.

in Amerika als kwetsbaar moet worden aangemerkt.

De stakingen, vooral de verwachting van een nieuwe stakingsgolf, zou het vertrouwen in de rentabiliteit van het bedrijfsleven nadelig hebben beïnvloed. Van arbeiderszijde werd hiertegen ingebracht, dat bijv. in de automobiellindustrie de stakingen minder omvangrijk waren dan in 1941. Dit argument is natuurlijk weinig toepasselijk op komende stakingen; van de andere kant kan niet worden ontkend, dat de auto-industrie ver achter is gebleven bij de geraamde productie en dat dit feit onder andere moet worden toegeschreven aan de vele stakingen, die de aanvoer van nu eens deze dan weer die artikelen vertraagde of onmogelijk maakte³⁾. Een golf van stakingen, nu eens deze dan weer die tak van bedrijven aantastende, moet een ernstige verstoring in de productie ook van tal van andere bedrijven teweeg brengen. De automobiellindustrie, een groep van „assembling-plants” veelal, is voor deze verstoring wel zeer kwetsbaar. Dat verklaart wellicht, waarom de aandelen van deze industrie heviger in koers daalden dan die van menig andere.

Wij schreven uitdrukkelijk, dat de automobiellindustrie in haar productie onder andere belemmerd werd door de stakingen. Een ernstige verdere handicap vormde het tekort aan staal, dat op zijn beurt voortvloeide enerzijds uit een tekort aan schroot, anderzijds uit de omstandigheid, dat een aantal producenten zich onwillig betoende om tegen de officiële prijzen te leveren en er de voorkeur aan gaven andere producten te vervaardigen. Opmerkelijk is echter, dat ook de aandelen van de staalindustrie, welke in Augustus op 90 pCt. van haar productiecapaciteit werkte en zich genoodzaakt voelde de productie nog verder op te voeren, een krachtige koersdaling ondergingen.

Ten slotte wordt als oorzaak aangegeven, dat in de Verenigde Staten bij „margin”-transacties (het beste te vergelijken met prolongatie) een dekking van 100 pCt. wordt vereist. Hierdoor zou de steun, welke de markt had kunnen genieten van speculatieve aankopen, hebben ontbroken. Hiertegen merkt men in de financiële pers terecht op, dat de „margin”-speculanten veeleer een gevaar dan een steun voor een dalende markt uitmaken. Juist deze lieden worden gemakkelijker „onrustig” en kunnen een inzettende verkoopgolf versterken.

De alles beheersende vraag blijft: is de situatie in de Verenigde Staten zeer kwetsbaar, ja dan neen? Op deze vraag menen wij — tenzij de Regering haar plannen van „full employment”-politiek krachtig aanvat — bevestigend te moeten antwoorden. Wij hebben hier op het oog, wat wij structurele onderconsumptie zouden willen noemen: het verschijnsel, dat in een technisch hoog ontwikkelde samenleving, georganiseerd op het beginsel van de individuele verantwoordelijkheid en de daaruit voortvloeiende vrijheden van consumptie, besparing, investering en productie, de consumptie en kapitaalvorming achter blijven bij de ontwikkeling van de technische productiecapaciteit en zulks te meer, als de technische outillage in bepaalde sectoren een onevenredige uitbreiding heeft ondergaan. Wil er evenwicht zijn tussen productiecapaciteit en werkelijke productie, dan moeten de particuliere consumptie, de particuliere investeringen en de overheidsuitgaven en zodanige vraag opleveren, dat daaruit „full employment” voortvloeit.

Volgens „The Economist” van 14 September jl. mag het mogelijke bruto nationaal product, rekening houdend met het uitsnijden van abnormale oorlogsprestaties als overwerk en ongebruikelijke vrouwenarbeid, aangeslagen worden op ten minste \$ 180 milliard per

jaar. Dat wil zeggen, dat uit de drie genoemde bronnen een vraag moet voortvloeien tot een dergelijk bedrag, wil onderbezetting en werkloosheid worden vermeden⁴⁾.

Genoemd blad merkt dan op: „But its expenditures, on all objects other than fighting a war, have hitherto never been anything like as big. In 1939 they were \$ 87 billion (G.N.P. \$ 88 billion), and by 1944, when the product had risen to \$ 199 billion, non-war expenditures had risen only to \$ 112 billion”.

De overheidsuitgaven in Amerika bewegen zich duidelijk in dalende richting. Die van 1946 liggen reeds aanmerkelijk beneden die van 1945, het begrotings-tekort van vorige jaren is omgeslagen in een overschot.

Hier ligt de grote moeilijkheid en de grootste bron van onevenwichtigheid. Wil het overschot aan productieve kracht worden geabsorbeerd, dan zal het nodig zijn, hetzij de overheidsuitgaven op te voeren, gefinancierd uit andere middelen dan uit belasting, hetzij (c.q. én) een zodanige wijziging ten goede in de verwachtingen der investeerders teweeg te brengen, dat een verhoogde vraag naar goederen ontstaat, hetzij (oq. én) een zodanige verschuiving in de inkomensverhoudingen tot stand te brengen, dat nog niet verzadigde inkomensgroepen als koopkrachtige vragers op de markt kunnen komen, hetzij (c.q. én) de export als investering in het buitenland uit te breiden.

In „The Economist” van 26 October 1946⁵⁾ vermeldde de New-Yorkse correspondent echter een aantal omstandigheden, welke de particuliere investeringslust verzwakken. Vooreerst wees hij op de grote belangstelling voor het conjunctuurgebeuren en de -prognose, alsmede op het levendige besef, dat naoorlogse hausses in het verleden slechts een kortstondig bestaan hebben genoten. Vervolgens op het feit, dat de kapitaalmarkt een zekere verstarring en lusteloosheid vertoont, getuige het oplopen van de rentestand en het verminderen van het aantal emissies. Voorts op de vertraging, welke in de bouwnijverheid als gevolg van de stijgende rentestand en toenemende bouwkosten begint in te treden. Ook wijst hij op de spanning, welke in de industrie zich begint voor te doen tussen de oplopende productiekosten, gevolg van de stijgende loonkosten en de geringere arbeidsproductiviteit — resultaat van herhaalde stakingen en van gebrekkige voorziening met zekere grond- en hulpstoffen —, en de verkoopprijzen, waarin de aarzelende houding van het publiek zich begint af te tekenen. In het algemeen is het beeld, dat uit zijn beschouwingen naar voren treedt, dat van de laatste phase van een conjuncturele hausse, een dreigende ondermijning van de rentabiliteit, een toenemend wantrouwen ten aanzien van toekomstige winstmogelijkheden. Wat dit laatste betreft is vooral van belang het besef, dat de productiecapaciteit een enorme en onevenwichtige expansie heeft ondergaan, waarvoor, naar het publiek vreest, geen blijvend emplooi te vinden zal zijn.

In het licht van deze gegevens is het niet al te gewaagd de investeringsbereidheid van het Amerikaanse bedrijfsleven en van het Amerikaanse publiek niet al te hoog aan te slaan. In hoeverre de grote verschuiving in de krachtenverhouding tussen de politieke partijen, welke als resultaat van de recente verkiezingen naar voren is gekomen, en de daaruit te verwachten wijzigingen in de economische en de buiten-

⁴⁾ Men vergelijke de „Survey of Current Business”, July 1946, p. 2, Chart 2 en p. 3, waar een schatting van het „Gross National Product” en zijn samenstellende delen wordt gegeven voor de maanden Juni en Juli 1946, (de voorafgaande maanden, eveneens aldaar gepubliceerd, zijn berekend). Het „Gross National Product” helooft volgens die schatting circa \$ 185 milliard, waarvan \$ 120 milliard toevalt aan „consumers expenditures”, \$ 25 milliard aan „private gross capital formation” en \$ 40 milliard aan „government expenditures”.

⁵⁾ „Is a slump coming?” in „The Economist”, 26 October 1946.

³⁾ „Het Financieele Dagblad” van 10 September 1946, „Auto-productie stijgt snel” en 26 September 1946, „Komen er nieuwe wagens?”

landse politiek het wankelende vertrouwen zullen steunen, zal de tijd moeten leren.

Zal echter de achterstallige vraag niet als compenserende grootheid nog enige tijd de balans in evenwicht kunnen houden? De tot voor kort heersende grote bedrijvigheid berustte grotendeels op een buitengewoon levendige vraag naar niet-duurzame goederen „what, in the terminology of a decade ago would be called a „shirt and shoe”-boom”. De meer duurzame goederen als machines, gebouwen en auto's hebben, aldus de correspondent van „The Economist”, slechts in veel geringere mate tot de „boom” bijgedragen.

Het is een bekend feit, dat het Amerikaanse publiek de „schade” van enige oorlogsjaren poogt in te halen en dat de handel ongekend grote omzetten heeft. „The Economist” van 14 September 1946 meent dan ook, dat deze achterstallige vraag vooreerst het uitbreken van een ernstige depressie wel zal verhinderen.

Ter ondersteuning van deze opvatting kan men ook wijzen op de grote liquiditeit van het publiek en op de vele technische vindingen, welke een nieuwe prikkel voor het kopende publiek kunnen vormen. Heeft echter de schrijver van bedoeld artikel niet te veel met Europese ogen gekeken? De enorme achterstand, welke Europa kent, is toch in Amerika niet aanwezig. Is het dan niet zeer goed denkbaar, dat ten aanzien van een aantal artikelen een prijsdaling, welke inzet in andere sectoren van het economisch leven, een kopersstaking teveeg brengt, aldus aan de initiale stoot een verdere verbreding geeft? De vraag naar niet-duurzame goederen zal het eerst tekenen van verzadiging kunnen vertonen. Anderzijds kan de vraag naar duurzame goederen, als het publiek het vertrouwen in de toekomst verliest, het eerste uitvallen. Zelfs echter als de vraag naar duurzame goederen gestimuleerd wordt naarmate de vraag naar niet-duurzame goederen afzwakt, resten nog de moeilijkheden aan de aanbodzijde: de stijgende loonkosten, de geringe arbeidsproductiviteit en het tekort schieten van het aanbod van zekere grond- en hulpstoffen.

Men verdisconteert ook de technische specialisatie van het productie-apparaat. Als de regeringsopdrachten wegvallen, is dan voor een aantal industriën overschakeling wel mogelijk zonder grote kosten en zonder te moeten penetreren in een reeds in voldoende mate voorziene markt? Is in het algemeen wel de mogelijkheid gegeven om snel en zonder prohibitieve kosten het productie-apparaat te doen corresponderen met grote verschuivingen in de vraag? De beantwoording van al deze vragen zou een uitgebreid onderzoek vereisen, doch wij menen te kunnen volhouden, dat de eenzijdige uitbreiding van het productie-apparaat, ten behoeve van oorlogsdoeleinden, en de reeds lang bestaande — ten opzichte van de „propensity to consume” — overmatige productie-capaciteit zich thans doen gevoelen.

Een meer blijvende stabilisatie op hoog peil zou slechts kunnen komen van de zijde der Regering, door toepassing van maatregelen van de soort als aanbevolen door de Engelse en Amerikaanse economen, die zich met de full employment-politiek hebben beziggehouden.

De herziening van de inkomensverhoudingen vereist dermate drastisch ingrijpen in de bestaande fiscale wetgeving, dat ernstig verzet te verwachten zou zijn. Exportstimulering, gepaard aan credietverlening aan het buitenland, kan men ook niet hoog aanslaan. Thans reeds maken — terecht of ten onrechte — sommige kringen in de Verenigde Staten zich bezorgd over het grote exportsaldo van 1946⁶⁾; hoe veel krachtiger zou

dan het protest worden bij uitdrukkelijke kapitaal-export. Opnieuw dringt zich hier de vraag op, welke buitenlandse politiek na de thans gehouden verkiezingen zal worden gevoerd. Ook ten aanzien van deze beide „geneesmiddelen” stuit men op de moeilijkheid, dat de nodige verschuivingen in de reëel-economische sfeer niet altijd tot stand te brengen zullen zijn. De particuliere investeringslust zal in deze omstandigheden evenmin hoog aangeslagen mogen worden.

Vergelijking met de crises van 1920, 1929 en 1937⁷⁾.

De crisis van 1920 maakte een einde aan de naoorlogse hausse, welke, gevoed door de grote geldruimte van toen, zich in het bijzonder ontladde in de scheepsbouw. Wie deze periode bestudeert, ziet daar een tijd van grote onzekerheid, een tijd van wankelende valuta's, van politieke en sociale onrust. De enorme achterstallige vraag en een daarmee samenhangend vertrouwen in toekomstige winstmogelijkheden heeft het publiek en het bedrijfsleven er toe gebracht om alle onzekerheid ten spijt tot grote investeringen over te gaan. Spoedig echter geraakte deze hausse ten einde. Valutamoeilijkheden bij export, valutaconcurrentie op de binnenlandse markt, stijgende loonkosten, schaarste aan zekere grond- en hulpstoffen vormden even zo vele „bottle necks”, waarin de hausse dood-liep. „Zoals zovele prijsstijgingen op speculatieve grondslag, kwam ook deze onverwacht en door op zich zelf onbelangrijke redenen tot een einde”⁸⁾.

De crisis van 1929 besloot een periode van grote investeringen in de industrie (ten dele ook in de landbouw) en van een ongekende speculatie vooral op de New-Yorkse beurs. Deze effectenspeculatie, welke in de naoorlogse hausse van 1919—'20 van geringe betekenis was gebleven, vormde in 1929 de grote bron van onrust. De koersen bewogen zich ver boven een niveau, dat uit beleggingsoogpunt nog gemotiveerd was. De enige drijvende kracht in de opgaande koersbeweging vormde het vertrouwen in nog verdere koersstijging. Dat dit spel niet door kon gaan, is duidelijk. Toen de ommekeer er eenmaal was, was het wantrouwen in de toekomst even onbepert als het vertrouwen eertijds was geweest. Als de aanleiding tot de ommekeer zelf wordt wel eens, en naar ons gevoelen niet ten onrechte, aangegeven het overvoeren van de agrarische markt. De landbouw, in de eerste wereldoorlog uitgebreid, en daarna, toen zo voor en na de geteisterde gebieden in Europa weer aan de markt kwamen, onder invloed van de dalende marktprijzen geïntensiveerd, zag zich bedreigd door een overmatig aanbod. De oogsten van 1929 waren overvloedig, terwijl Rusland in het kader van zijn eerste vijf-jarenplan ter verkrijging van valuta zijn agrarische export versterkte. Ook begonnen in de industriële sector zich „bottle necks” voor te doen en werd in de effectenwereld een verkrapping van het aanbod van liquide middelen voelbaar.

De ommekeer in 1937 moet worden toegeschreven aan het verminderen van de injecties, waarmee de Amerikaanse Regering de slump had bestreden. De spoedige hervatting van de compenserende overheidsuitgaven, welke ook de particuliere investeringslust vergrootte, gaf aan deze depressie slechts een kortstondig bestaan.

In al deze crises is het dominerende element het om de een of andere reden wegvallen van een brok kapitaalinvestering, hetwelk de structurele onderconsumptie een tijdlang had gecompenseerd.

Indien men, zoals wij, er aan twijfelt, of in de huidige

⁷⁾ De lezer zij voor uitvoeriger informatie verwezen naar Prof. Dr. J. Tinbergen, „De les van dertig jaar”, 1e druk 1944, 2e druk 1946.

⁸⁾ Tinbergen, blz. 27.

⁶⁾ Zie o.a. „Het Financieele Dagblad”, 26 September 1946, „Handelszorgen in de Verenigde Staten”.

constellatie deze compenserende kapitaalinvestering tot stand zal worden gebracht, heeft men daarmede een ernstig vermoeden over de continuatie en verbreding van de huidige baisse uitgesproken.

Zoals gezegd, kan slechts de Amerikaanse Regering zelf hier het tegenwicht vormen. Er rust te dien aanzien op haar wel een bijzonder zware verantwoordelijkheid.

Dr. Th. L. M. THURLINGS.

AANTEKENING.

GROOTERE SOEPELHEID IN DE ENGELSCH-INVVOERPOLITIEK.

De „Neue Zürcher Zeitung“ van 13 November jl. maakt melding van een wijziging in de Engelsche invoerpolitiek, en wel naar aanleiding van een tusschen Engeland en Frankrijk gesloten overeenkomst, waarbij Engeland zich bereid heeft verklaard bepaalde hoeveelheden luxe goederen uit Frankrijk te importeren. Terloops worde opgemerkt, dat deze overeenkomst de economische banden tusschen Engeland en Frankrijk, die sinds het aflopen van het financieel accoord tusschen beide landen van 27 Maart 1945, einde Februari jl., vrij onbeteekenend waren geweest, weer eenigszins verstevigt ¹⁾.

De Engelsche handelspolitiek is sinds het einde van den oorlog steeds gericht geweest op evenwicht in de betalingsbalans; hierin zal ook in de toekomst geen verandering komen. Den laatsten tijd laten zich echter twee andere overwegingen bij het afsluiten van handelsovereenkomsten gelden. De eerste is de noodzakelijkheid om het goederenaanbod op de binnenlandsche markt te vergrooten ter bestrijding van inflationistische tendenties en ter stimuleering van de arbeidsproductiviteit. De tweede is gelegen in het verlangen om landen, die door den oorlog hebben geleden, bij hun wederopbouw te steunen.

Met eerstgenoemd doel voor oogen worden momenteel in ruimere mate importlicenties verleend voor een aantal meer of minder belangrijke goederen. Deze vergunningen hebben geen betrekking op een bepaald land van herkomst, ze zijn echter slechts geldig gedurende een bepaalden tijd en beoogen, vooral met het oog op de viering van het Kerstfeest, een directe stijging van den invoer. Voorts hebben ook de goederenlijsten voor het zgn. „Token Import Scheme“ (waarbij de invoer van beperkte hoeveelheden niet-noodzakelijke goederen wordt toegestaan) een uitbreiding ondergaan. Deze invoeren zijn niet in den tijd beperkt; zij kunnen echter slechts plaatsvinden uit landen, waarmede Engeland een desbetreffend accoord heeft afgesloten.

Vervolgens de steun aan verschillende landen bij hun wederopbouw. Kort geleden heeft de Engelsche Regeering met verschillende Europeesche landen, w.o. ook Nederland, besprekingen geopend betreffende de uitwisseling van goederen in de naaste toekomst. De door den oorlog getroffen landen op het Continent hebben vrijwel alle te kampen met een gebrek aan Ponden Sterling, dat de aankoop van grondstoffen en productiemiddelen in Engeland bemoeilijkt. Daartegenover zijn hun mogelijkheden tot export beperkt; wat ze wel kunnen leveren, betreft veelal goederen, die door de Engelschen als minder noodzakelijk en zelfs overbodig worden geclassificeerd.

Engeland is nu bereid om de betreffende landen de levering van niet strikt noodzakelijke en zelfs luxe goederen te vergemakkelijken. Omvang en vorm van deze vergemakkelijking zullen van geval tot geval worden vastgesteld. Daarbij zal het feit, dat het binnenlandsche aanbod van de te leveren goederen als vol-

doende wordt beschouwd, de importen uit de door den oorlog getroffen landen niet automatisch onmogelijk maken. Overigens bezit deze wijziging in de handelspolitiek slechts beperkte geldigheidsduur; zij zal bovendien telkens aan eventuele veranderingen in de situatie der betrokken landen worden aangepast.

De in economisch opzicht stabiele landen zullen voor de geschetste concessies niet in aanmerking komen. Daarnaast moet men bedenken, dat verbetering in de betalingsbalanspositie het hoofddoel van de Engelsche handelspolitiek blijft vormen, zoodat te verwachten is, dat de grootere soepelheid met voorzichtigheid zal worden gehanteerd.

Voorts is het van belang, in hoeverre het streven naar verbetering van de binnenlandsche goederenvoorziening in Engeland voortgang zal vinden. Van officieele zijde is den laatsten tijd vaak met nadruk gewezen op den noodzaak tot verhooging van het verzorgingspeil der bevolking, een gedachte, die weerklinkt in kringen van het bedrijfsleven ²⁾. Men moet echter niet vergeten, dat Sir Stafford Cripps, de minister van Handel, een „soberheidspolitiek“ voert, waarin hij door den minister van Financiën, Dalton, wordt ondersteund.

¹⁾ Voor een dergelijke opvatting in Nederland verwijzen wij naar de artikelen over verbruik en investering van Prof. Dr. Ir. J. Goudriaan in „E.-S.B.“ van 23 en 30 October en 6 November 1946.

GELD- EN KAPITAALMARKT.

De jongste weekstaat van De Nederlandsche Bank liet een vermindering der bankbiljettencirculatie zien van f. 20 miljoen, zoodat de stijging van de voorafgaande week adf. 52 miljoen voor iets minder dan de helft weer ongedaan is gemaakt. Nog altijd wordt blijkbaar bankpapier opgepot, want de stijging van goederenommen en prijsniveau rechtvaardigt de voortdurende toeneming van den bankbiljettenomloop maar zeer ten deele. De gedachte ligt voor de hand, dat de zwarte handel zich van groote bedragen aan bankpapier meester maakt, en deze uit fiscale overwegingen in kas houdt. Een steeds krachtiger wordend prijsbeheerschingsapparaat zal dan ook noodig zijn om een totale doorbreking van het prijs- en distributiesysteem te voorkomen.

De handel in schatkistpapier was in de afgelopen week van zeer geringe beteekenis. In de tot stand gekomen prijzen kwam vrijwel geen verandering t.o.v. de voorafgaande week.

Op de obligatiemarkt zette de koersdaling zich in het begin der week voort. Onder invloed van de conversiedreiging daalde het koerspeil der 3½ en 4 pCt. staatsleeningen tot 99, op welk punt de koersen vermoedelijk door steunaankopen van overheidswege werden gefixeerd. Aan het einde der week trad een licht herstel in, zoodat de 3½ pCt. oorlogsleeningen tot 99½ monteerden. Behoudens de kortlopende 2½ pCt. spaarcertificaten en de 3 pCt. 1936 noteeren thans alle staatsfondsen beneden pari.

Een zekere kentering in de overheidspolitiek t.a.v. den rentestand valt waar te nemen. In het wetsontwerp tot conversie van staatsleeningen werd de mogelijkheid van obligatieleeningen met gestaffelde rente aangeduid, en thans is voor gemeenteleeningen iets dergelijks toegestaan. Wanneer de looptijd der geldleeningen van publiekrechtelijke lichamen tenminste 40 jaren bedraagt, mag de rente, indien zij gedurende de eerste 10 jaren 3 pCt. bedraagt, stijgen tot ten hoogste 3½ pCt. De moeilijkheden van de institutioneele beleggers en van de vele kleine genietters van een vast rente-inkomen schijnen dus indruk te hebben gemaakt.

Op de aandelenmarkt trad aan het begin der week een vrij scherpe koersdaling in, welke echter aan het

²⁾ Zie „Het economisch herstel in Frankrijk“ door J. H. Lubbers in „E.-S.B.“ van 26 Juni 1946, blz. 411.

einde der week door een flink herstel werd gevolgd. Vooral de schéepvaart- en cultuurondernemingen deelden in dit herstel. Vermoedelijk heeft het uitzicht op meer geordende economische omstandigheden in Nederlandsch Oost-Indië hierbij een belangrijke rol gespeeld.

Het koersverloop moge blijken uit onderstaande noteringen:

	8 Nov. 1946	11 Nov. 1946	15 Nov. 1946
A.K.U.	111	105½	116G.B.
Lever Bros. Un. C. v. A.	203	193	204
Philips Gem. C. v. A.	280	274	275½
Koninklijke Olie	318½	300	318
H.A.L.	122½	118	126
N.S.U.	123	119½	127
H.V.A.	231	219	228½
Deli Mij. C. v. A.	130½	128	132
Amsterdam Rubber	145	139	150

STATISTIEKEN.

DE NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte balans op 18 November 1946.

Activa.

Wissels, promessen en schuldbrieven in disconto	Hoofdbank f —	Bijbank —	Agentsch. „ 1.000,—	f 1.000,—
---	---------------	-----------	---------------------	-----------

Wissels, schatkistpapier en schuldbrieven, door de Bank gekocht (art. II, 1e lid, sub 3 van de Bankwet 1937 j° art. 4 van het Koninklijk besluit van 1 October 1945, Staatsblad No. F 204)

Beleeningen: (incl. voorschotten in rekening-courant op onderpand)	Hoofdbank f 143.622.608,97	Bijbank „ 1.240.062,46	Agentsch. „ 8.324.937,69	f 153.187.609,12
--	----------------------------	------------------------	--------------------------	------------------

Op effecten, enz.	f 152.301.668,93	Op goederen en ceelen	„ 885.940,19	f 153.187.609,12
-------------------	------------------	-----------------------	--------------	------------------

Voorschotten aan het Rijk (art. 16 van de Bankwet 1937)

Munt en muntmateriaal:				
Gouden munt en gouden muntmateriaal	f 699.200.565,83	Zilveren munt, enz.	„ 1.115.798,41	„ 700.316.364,24

Papier op het buitenland	f 4.430.806.330,03	Tegoed bij correspondenten in het buitenland	„ 98.141.318,24	Buitenlandse betaalmiddelen	„ 15.590.817,54	„ 4.544.538.465,81
--------------------------	--------------------	--	-----------------	-----------------------------	-----------------	--------------------

Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfonds	„ 70.290.418,46	Gebouwen en inventaris	„ 3.000.000,—	Diverse rekeningen	„ 23.584.073,95	f 5.494.917.931,58
---	-----------------	------------------------	---------------	--------------------	-----------------	--------------------

Passiva.

Kapitaal	f 20.000.000,—	Reservefondsen	„ 12.377.412,28	Bijzondere reserve (winst herwaardeering goudvoorraad per 2 Juli 1945)	„ 209.277.096,67	Andere bijzondere reserves	„ 76.798.079,95	Pensioenfondsen	„ 15.478.516,08	Bankbiljetten in omloop (oude uitgifte)	„ 260.385.755,—	Bankbiljetten in omloop (nieuwe uitgifte)	„ 2.605.898.750,—	Bankassignaties in omloop	„ 142.167,84	Rekening-courant saldo's:		„ s Rijks Schatkist: 1.191.162.787,05	„ s Rijks Schatkist: speciale rekening	„ 110.539.000,—	Geblokkeerde saldo's van banken	„ 81.601.592,32	Geblokkeerde saldo's van anderen	„ 50.776.250,51	Vrije saldo's	„ 654.750.137,20	Diverse rekeningen	„ 2.088.829.767,08	„ 205.730.386,68	f 5.494.917.931,58
----------	----------------	----------------	-----------------	--	------------------	----------------------------	-----------------	-----------------	-----------------	---	-----------------	---	-------------------	---------------------------	--------------	---------------------------	--	---------------------------------------	--	-----------------	---------------------------------	-----------------	----------------------------------	-----------------	---------------	------------------	--------------------	--------------------	------------------	--------------------

1) Waarvan schatkistpapier rechtstreeks door de Bank in disconto genomen f —

2) Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad no. 99) „ 42.165.200,—

Circulatie der door de Bank namens den Staat in het verkeer gebrachte muntbiljetten „ 151.817.556,—

NATIONALE BANK VAN BELGIË.
(Voornaamste posten in miljoenen francs)

Data	Totaal van den goudvoorraad 1)	Buitenlandse deviezen	Papier op België	Voorschotten op overheidsfondsen	Deel- en pasmunt	Vorderingen op den Staat
13 Nov. 1946	31.809	3.981	4.235	246	1.234	50.147
7 „ 1946	31.833	3.800	4.630	246	1.193	50.362
29 Oct. 1946	31.817	3.723	3.796	260	1.155	50.662
24 „ 1946	31.797	4.334	3.819	243	1.137	49.767
17 „ 1946	31.783	4.392	3.713	230	1.095	49.842
10 „ 1946	31.768	4.701	3.801	249	1.067	50.402
3 „ 1946	31.789	3.709	3.747	271	1.038	50.477

Data	Overheidsfondsen	Totaal activa 2)	Bankbiljetten in omloop	Rekening-courant saldi van de Schatkist	van anderen	Besluitwet van 6 Oct. 1945 3)
13 Nov. 1946	641	157.678	72.154	2	3.946	637
7 „ 1946	641	158.094	72.382	0,3	4.133	638
29 Oct. 1946	641	157.410	71.439	3	4.350	644
24 „ 1946	641	157.090	71.437	2	4.028	645
17 „ 1946	641	157.035	71.726	5	3.639	673
10 „ 1946	642	157.963	72.273	3	3.973	714
3 „ 1946	642	157.009	72.395	3	4.395	718

1) Waarvan 10.493 miljoen frcs. onbeschikbaar goudsaldo na herwaardeering van den goudvoorraad (Besluitwet no. 5 van 1-5-1944).

2) Waaronder begrepen de post „Emissiebank te Brussel“, ten bedrage van 64.597 miljoen frcs.

3) Deze post omvat: oude biljetten over te boeken op tijdelijk onbeschikbare of geblokkeerde rekeningen en niet aangegeven oude biljetten.

BANK VAN ENGELAND.
(Voornaamste posten in miljoenen ponden).

Data	Metaalvoorraad	Govt. debts and Govt. securities	Fiduciary issue	Biljetten in circulatie	Biljetten in Banking Dept.
30 Aug. '39	263,0	295,8	300	529,5	33,5
14 Juni '45	0,2	1.299,3	1.300	1.276,0	24,2
6 Nov. '46	0,2	1.399,3	1.400	1.365,1	35,1
13 Nov. '46	0,2	1.399,3	1.400	1.365,7	34,6

Data	Gouden en zilveren munt	Govt. securities	Other securities		Deposits		
			Disc. and advances	Securities	Totaal	Public deposits	Banken
30 Aug. '39	0,7	113,1	6,4	24,6	160,2	31,1	90,1
14 Juni '45	1,2	235,5	4,5	13,9	261,6	8,4	201,4
6 Nov. '46	1,0	283,0	12,0	27,7	352,1	19,5	266,7
13 Nov. '46	1,0	287,0	17,7	18,0	340,4	12,9	270,8

ZWEEDSCHE RIJKSBANK.
(Voornaamste posten in miljoenen kronen).

Data	Goud	Staatsfondsen		Saldo buitenland	Fondsen ter beschikking der staats-schuld	Regularisatie-rekeningen goud en diversen
		Eigen	Vreemd			
31 Dec. 1939	578	234	310 1)	—	—	335
31 Dec. 1945	1.062	421	840 1)	—	1.066	746
31 Oct. 1946	1.035	140	695	280	822	830
7 Nov. 1946	998	135	698	315	791	799

Data	Biljetten in circulatie	Deposito's					
		Direct opvraagbaar					
		Totaal	Staat	Banken	45 dagen	Buitenland-sche banken	andere
31 Dec. 1939	1.422	424	267	153	0,1	23	
31 Dec. 1945	2.782	952	831	180	—	98	
31 Oct. 1946	2.622	872	582	188	—	98	
7 Nov. 1946	2.551	955	634	225	—	147	

1) Inclusief buitenlandse banksaldi.

BANK VAN FRANKRIJK.

(Voornaamste posten in miljoenen francs).

Data	Metaal-voorraad	Disconto's en voorschotten	Voorschotten aan den Staat		
			Vaste	Schatkist	Bezettingskosten Duitsch-land
31 Aug. 1939	97.893	27.080	30.577	5.466	—
31 Mei 1945	75.151	26.443	54.508	19.750	426.000
24 Oct. 1946	94.817	97.199	59.450	43.400	426.000
31 Oct. 1946	94.817	99.262	59.450	46.600	426.000

Data	Bankbiljetten in circulatie	Deposito's		
		Totaal	Staat	Diversen
31 Aug. 1939	142.359	21.341	1.252	18.038
31 Mei 1945	549.855	51.093	773	50.320
24 Oct. 1946	678.907	57.217	781	56.436
31 Oct. 1946	696.924	55.715	814	54.901

NATIONALE BANK VAN ZWITSERLAND.
(Voornaamste posten in miljoenen francs).

Data	Metaal-voorraad	Buitent. wissels	Disconto's en voorschotten	Effecten	Biljetten in circulatie	Andere crediten
31 Aug. 1939	2.419,5	287,7	96,8	93,7	2.024,2	828,1
15 Juni 1945	4.773,8	121,1	373,3	63,7	3.450,5	1.610,0
7 Nov. 1946	4.929,0	151,5	118,7	54,9	3.822,2	1.142,4
15 Nov. 1946	4.915,8	148,4	118,7	54,9	3.796,1	1.151,9

STAND VAN 's RIJKS KAS.

Vorderingen	7 Nov. 1946	31 Oct. 1946
Saldo van 's Rijks Schatkist bij De Nederlandsche Bank	f 1113.352.152,39	f 1173.862.192,67
Saldo van 's Rijks Schatkist bij de Bank voor Nederlandsche Gemeenten	„ 1.401.240,54	„ 221.978,02
Kasvorderingen wegens creditverstreking aan het buitenland	„ 16.012.028,—	„ 16.012.028,—
Daggeldleening tegen onderpand	—	—
Saldo der postrekeningen van Rijkscomptabelen	„ 459.204.890,48	„ 457.262.012,85
Voorschotten op ultimo September 1946 aan de gemeenten wegens aan haar uit te keeren belastingen	„ 42.074.402,45	„ 42.074.402,45
Vordering in rek.-courant op: Nederlandsch-Indië	„ 578.885.933,68	„ 572.378.130,47
Suriname	„ 2.887.466,26	„ 2.647.474,96
Curacao	„ 7.268.523,32	„ 7.268.523,32
Het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds	—	„ 88.245,22
Het staatsbedrijf der P. T. en T.	—	—
Andere staatsbedrijven en instellingen	„ 323.571.257,47	„ 322.577.444,87
Verplichtingen		
Voorschot door De Nederlandsche Bank verstrekt	—	—
Voorschot door De Nederlandsche Bank in rekening-courant verstrekt	—	—
Schuld aan de Bank voor Nederlandsche Gemeenten	—	—
Schatkistbiljetten in omloop	f 474.264.800,—	f 472.264.800,—
Schatkistpromessen in omloop (rechtstreeks bij De Nederlandsche Bank is geplaatst nihil)	„ 5426.800.000,—	„ 5451.260.000,—
Daggeldleeningen	—	—
Muntbiljetten in omloop	„ 152.632.192,50	„ 151.001.019,50
Schuld op ultimo September 1946 aan de gemeenten wegens aan haar uit te keeren belastingen	—	—
Schuld in rek.-courant aan: Nederlandsch-Indië	—	—
Suriname	—	—
Curacao	—	—
Het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds	„ 727.301,36	—
Het staatsbedrijf der P. T. en T.	„ 509.470.785,91	„ 521.507.700,96
Andere staatsbedrijven	„ 3.471.317,39	„ 3.471.317,39
Schuld aan diverse instellingen in rekening met 's Rijks Schatkist	„ 3130.218.782,54	„ 3124.449.795,14

FEDERAL RESERVE BANKS.

(Voornaamste posten in miljoenen dollars).

Data	Metaalvoorraad		Other cash	U.S. Govt. securities
	Totaal	Goudcertificaten		
3 Dec. 1941	20.805	20.553	236	2.184
7 Juni 1945	18.357	17.412	247	20.896
31 Oct. 1946	18.229	17.450	290	23.608
7 Nov. 1946	18.238	17.458	270	23.515

Data	F.R.-biljetten in circulatie	Deposito's		
		Totaal	Govt.	Member-banks
3 Dec. 1941	7.730	15.108	320	13.178
7 Juni 1945	22.860	17.350	352	15.432
31 Oct. 1946	24.570	17.579	462	16.111
7 Nov. 1946	24.690	17.436	408	16.060

Vacatures

VERKADE'S FABRIEK N.V.
ZAANDAM

vraagt een

zeer goeden, ervaren kraclt
als chef van de factuurafdeeling.

Sollicitanten dienen in een meer leidinggevende functie praktische ervaring op administratief-organisatorisch gebied opgedaan te hebben en in het bezit der acte M.O.-Boekhouden te zijn, respectievelijk de studie hiervoor bijna voltooid te hebben.

Eigenhandig geschreven brieven, bevattende gegevens over opleiding, ervaring, leeftijd en referenties worden onder toezegging van geheimhouding gaarne ingewacht bij de Afd. Personeelszaken. Op enveloppe en brief te vermelden No. ES 314.

Accountant

Levensverzekering Maatschappij vraagt voor spoedige indiensttreding als leider van de administratie een accountant. Voor uitstekende kracht met veel initiatief en organisatietalent een aantrekkelijke positie.

Sollicitaties met uitvoerige inlichtingen omtrent levensloop en verlangd salaris onder no. 741 bureau van dit blad, postbus 42, Schiedam.

Annonces voor het volgend nummer

dienen uiterlijk Maandag 25 November a.s. in het bezit te zijn van de administratie, Lange Haven 141, Schiedam